

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Global Resource for Anti-Corruption
Education and Youth Empowerment

Навчальні інструменти для викладачів і фахівців

Серія модулів із протидії корупції

Модуль 3

Корупція і порівняльна політологія

Навчальні інструменти для викладачів і фахівців

Серія модулів УНЗ ООН з протидії корупції

МОДУЛЬ 3

КОРУПЦІЯ І ПОРІВНЯЛЬНА ПОЛІТОЛОГІЯ

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Загальні відомості

Серія навчальних модулів УНЗ ООН з протидії корупції містить 14 модулів, присвячених низці основних питань протидії корупції. Вони включають різні визначення корупції, огляд її руйнівних наслідків та заходів з протидії корупції, а також зв'язок між корупцією й такими різними сферами як належне урядування, порівняльна політологія, інформування про порушення, системи правосуддя, права людини, гендерна проблематика, освіта, громадянська участь, мир та безпека.

Модулі призначені для використання закладами як вищої, так і професійної освіти в усьому світі. Вони розроблені так, щоб допомогти у проведенні занять з протидії корупції викладачам та інструкторам, в тому числі й тим, які не мають спеціальної підготовки з питань протидії корупції, але бажали б включити ці елементи до своїх навчальних курсів. Викладачі можуть адаптувати модулі, перш ніж вводити їх до своїх занять і курсів. Модулі містять обговорення актуальних проблем, пропозиції щодо завдань і вправ, рекомендовану структуру занять, порядок оцінювання студентів, списки літератури (з фокусом на матеріалах у відкритому доступі), слайди PowerPoint, відеоматеріали та інші засоби навчання. Кожен модуль містить план тригодинного заняття, а також практичні рекомендації щодо його перетворення на повноцінний курс.

Модулі орієнтовані на універсальні цінності та проблеми та можуть легко адаптуватися до різних місцевих та культурних умов, у тому числі до різних програм отримання освітнього ступеня, оскільки мають міждисциплінарний характер. Ці модулі спрямовані на підвищення обізнаності слухачів та студентів з питань етики, посилення їхньої готовності діяти доброчесно та формування навичок, необхідних для застосування та поширення цих норм у повсякденному житті, професії та суспільстві. Ефективність модулів посилює те, що вони охоплюють як теоретичні, так і практичні аспекти й використовують такі інтерактивні методи викладання, як експериментальне навчання та групова робота. Ці методи утримують увагу слухачів і студентів і допомагають їм розвивати критичне мислення та навички розв'язання проблем і спілкування, адже всі ці навички є важливими для освіти у сфері етики.

Теми модулів були вибрані після консультацій з науковцями, які брали участь у нараді експертів, скликаній УНЗ ООН у Відні в березні 2017 року. Ці експерти наголосили на потребі в підвищенні рівня антикорупційної освіти в усьому світі і надали рекомендації щодо основних сфер, які мають розглядатися в модулях. На їхню думку, вкрай важливим є те, щоб ці модулі готували студентів і слухачів до ефективних дій на основі цінностей, забезпечували їх залученість, могли бути пристосовані до різних регіональних і дисциплінарних умов, а також давали змогу викладачам включити їх як антикорупційні компоненти до поточних курсів і дисциплін.

Для досягнення цих цілей експерти рекомендували зробити модулі такими, щоб вони мали низку певних характеристик і зрештою були в змозі:

» Поєднати теорію з практикою	» Спіратися на передовий досвід фахівців-практиків
» Підкреслити важливість доброчесності та етики в повсякденному житті	» Поєднати питання доброчесності та етики з іншими глобальними проблемами та ЦСР
» Заохочувати критичне мислення	» Дотримуватися міждисциплінарного й багаторівневого підходу
» Не лише наголошувати на важливості ухвалення етичних рішень, а й демонструвати те, як виконувати ці рішення	» Робити акцент на глобальній етиці та універсальних цінностях, залишаючи простір для різноманітних регіональних і культурних аспектів
» Застосовувати інноваційні інтерактивні навчальні методи	» Використовувати чітку й зрозумілу неспеціалістам термінологію
» Дотримуватися балансу між загальною та прикладною етикою	» Бути зручними для користувачів

Спираючись на ці рекомендації, УНЗ ООН понад рік працювало з понад 70 експертами-науковцями з понад 30 країн над підготовкою 14 навчальних модулів із протидії корупції. Кожний модуль розроблявся профільною групою вчених і фахівців УНЗ ООН, а потім проходив колегіальний огляд ширшою групою вчених, які представляли різні дисципліни та регіони, для врахування міждисциплінарних і глобальних аспектів. Модулі пройшли ретельну перевірку в штаб-квартирі УНЗ ООН, після чого були остаточно відредаговані та опубліковані на вебсайті Управління як матеріали відкритого доступу. Крім того, було досягнуто домовленість регулярно оновлювати зміст модулів для забезпечення їх відповідності сучасним дослідженням та поточним потребам освітян.

Цей інформаційний інструмент розроблений Сектором УНЗ ООН з корупції та економічної злочинності (СЕВ) в межах Ініціативи «Освіта для правосуддя», що є компонентом Глобальної програми з імплементації Дохійської декларації.

Застереження

Зміст серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції не обов'язково відображає погляди чи політику Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН), держав-членів чи донорських організацій і не означає будь-якого схвалення. Використані позначення та представлення матеріалів у цих модулях не означають висловлення будь-яких поглядів УНЗ ООН щодо правового статусу чи стану розвитку будь-якої країни, території, міста або місцевості чи їхніх органів влади, а також стосовно делімітації їхніх меж чи кордонів. УНЗ ООН заохочує використання, відтворення та розповсюдження матеріалів цих модулів. Якщо не вказано інше, їхній зміст дозволяється копіювати, завантажувати й друкувати для навчальних, дослідницьких та викладацьких цілей або для використання в некомерційних продуктах чи послугах за умови належного визнання УНЗ ООН як джерела і власника авторських прав, а також за умови відсутності будь-яких припущень про схвалення з боку УНЗ ООН поглядів, продуктів чи послуг користувачів.

Матеріали, представлені в цьому документі, надаються на умовах «як є», без жодних прямих чи непрямих гарантій, які б включали, серед іншого, гарантії комерційної придатності, придатності для певної цілі або відсутності порушень. Зокрема УНЗ ООН не дає жодних гарантій чи запевнень щодо точності чи повноти будь-яких таких матеріалів. УНЗ ООН без попередження періодично додає, змінює, вдосконалює чи оновлює матеріали в модулі.

УНЗ ООН за жодних обставин не несе відповідальності за будь-які втрати, збитки, відповідальність або витрати, завдані або понесені, відповідно до тверджень, внаслідок користування цим модулем, які включають, серед іншого, будь-які пов'язані з цим хиби, помилки, упущення, переривання чи затримки. Користування цим модулем відбувається виключно на ризик користувача. За жодних обставин, які серед іншого включають недбалість, УНЗ ООН не несе відповідальності за будь-які прямі, непрямі, випадкові, особливі чи побічні збитки, навіть якщо УНЗ ООН було повідомлено про можливість таких збитків.

Користувач окремо визнає та погоджується з тим, що УНЗ ООН не несе відповідальності за будь-яку поведінку будь-якого користувача.

Посилання на інтернет-сайти, що містяться в цих модулях, надані для зручності читача і є точними на момент публікації. Організація Об'єднаних Націй не несе відповідальності за їхню подальшу точність після публікації або за зміст будь-якого зовнішнього вебсайту.

Збереження імунітетів

Ніщо в цьому документі не є і не має вважатися обмеженням або відмовою від спеціально захищених привілеїв та імунітетів Організації Об'єднаних Націй.

Організація Об'єднаних Націй зберігає за собою виключне право на власний розсуд у будь-який спосіб змінювати, обмежувати чи припиняти доступ до сайту або будь-яких матеріалів. У зв'язку з цим Організація Об'єднаних Націй не зобов'язана зважати на потреби будь-якого користувача.

Організація Об'єднаних Націй залишає за собою право на власний розсуд і без попередження відмовляти будь-якому користувачеві в доступі до цього сайту чи будь-якої його частини.

Жодна відмова Організації Об'єднаних Націй від будь-яких положень цих Умов не є зобов'язальною, якщо вона не викладена в письмовій формі й не підписана її належно уповноваженим представником.

Офіційного редагування цих модулів не проводилося.

Зміст

Вступ	07
Результати навчання	07
Ключові питання	08
Типи політичних систем	08
Корупція і демократія	10
Корупція й авторитарні режими	13
Гібридні системи та «синдроми» корупції	14
Підхід на основі глибокої демократизації	16
Політичні партії й фінансування політичної діяльності	17
Розбудова політичних інституцій як засобу протидії корупції	20
Висновок	21
Джерела	22
Вправи	27
Вправа № 1. Чому люди переобирають корумпованих лідерів?	28
Вправа № 2. Обговорюємо державне фінансування політичних партій	29
Вправи № 3. Заснування «антикорупційної партії»	30
Рекомендована структура занять	31
Основна література	32
Додаткова література	33
Оцінювання знань студентів	35
Додаткові навчально-методичні матеріали	36
Відеоматеріали	36
Інші матеріали	36
Рекомендації з підготовки окремого курсу	37

Вступ

У Модулі 3 розглядаються прояви корупції в політичних системах різних типів (демократія, гібридна система, авторитарний режим), а також вплив корупції на політичні партії й фінансування політичної діяльності. Крім того, у модулі розглядається розбудова політичних інституцій як засіб запобігання та протидії корупції. Ось ключові ідеї цього модуля: 1) корупція виглядає по-різному залежно від характеру і структури політичної системи, а також контексту, в якому вона трапляється; 2) з корупцією можна боротися за допомогою розбудови інституційних механізмів. У модулі розглядаються прояви корупції в політичних владних структурах різних країн світу, а також у змагальних та незмагальних виборчих системах. Далі в ньому розглядаються питання участі громадян у виборах та поведінки виборців у контексті поширених інтерпретацій причин того, чому виборці інколи переобирають корумпованих політиків або відстороняють некорумпованих політиків внаслідок корупційного впливу. Крім того, в цьому модулі порушуються концептуальні питання, як-от роль держави та різниця між демократією й авторитаризмом. У ньому розглядаються практичні аспекти порівняльного співвідношення між корупцією й зазначеними вище темами та докладніше досліджуються деякі з питань, порушених у Модулі 2 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції, з поглибленим аналізом різних політичних систем та їх взаємозв'язку з корупцією.

Результати навчання

- Вміння пояснити взаємозв'язок між різними політичними системами і корупцією, а також причини того, чому певні політичні структури можуть бути вразливішими до корупції
- Опис моделей корупції в різних політичних системах
- Знання того, як можна скористатися інституційними механізмами для боротьби з корупцією
- Вміння навести приклади антикорупційних заходів у демократичній, гібридній та авторитарній системах
- Оцінка ролі політичних партій та фінансування політичної діяльності у контексті корупції

Ключові питання

Корупція впливає на будь-яке суспільство і проявляється в різних формах, як-от фальсифікація виборів, незаконне маніпулювання голосами, торгівля впливом, протекціонізм, кумівство, розкрадання та відкати. Корупція – складне явище, яке не має єдиного визначення. Огляд різних форм і визначень корупції та її шкідливих наслідків для всього світу міститься у Модулі 1 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції. У контексті цього модуля слід відзначити, що Конвенція ООН проти корупції (UNCAC)¹ не дає єдиного всеохопного визначення того, чим є «корупція». Натомість у ній визначаються і класифікуються як кримінальні правопорушення різні корупційні діяння, наприклад, підкуп та розкрадання майна (як з боку публічних посадових осіб, так і в приватному секторі); зловживання службовим становищем (тобто, коли особи, що виконують публічні функції, зловживають владою для отримання вигоди); зловживання впливом; незаконне збагачення; відмивання коштів. Учасницями Конвенції ООН проти корупції є 189 держав світу (станом на листопад 2021 р.), а отже вона наближається до всесвітнього охоплення й можна вважати, що різні діяння, визначені Конвенцією як корупція, визнаються такими в міжнародному масштабі. У Модулях 4 та 5 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції міститься докладніша інформація про те, які прояви мають ці різні корупційні діяння, відповідно, у публічному та приватному секторах.

У контексті Модуля 3 важливо розрізнити три головні види політичних систем або режимів (ці два терміни вживаються в цьому модулі як взаємозамінні): демократію, гібридний чи перехідний режим та авторитарний режим. Безумовно, ці категорії не є вичерпними, втім, вони представляють собою корисну основу для розгляду причин та наслідків корупції в різних політичних структурах. На початку цього Модуля стисло розглядаються ці три типи політичних систем, а потім – докладніше – різні прояви корупції залежно від політичної системи. У контексті корупції в умовах демократії розглядаються питання горизонтальної й вертикальної підзвітності, а також поведінки виборців. Крім того, темами цього модуля є підхід на основі «глибокої демократизації», політичні партії та фінансування політичної діяльності. Насамкінець у модулі вивчається питання про те, як розбудова (зміцнення) політичних інституцій здатна допомогти в протидії корупції, з окремим наголосом на виконавчій та законодавчій гілках влади, нормах виборчого права та територіальній організації влади в державі.

> Типи політичних систем

Характерною ознакою демократичних систем є влада, яку обирають люди (і при цьому вони повинні мати можливість реального вибору), і яка покликана служити інтересам суспільства. У демократичних країнах влада належить громадянам, що реалізують її шляхом голосування та за допомогою інших форм політичної участі. В основі демократії лежать такі фундаментальні цінності, як підтримка і захист основних прав людини. Варто відрізнити демократичні ідеали від практики функціонування демократичних органів влади. Простіше кажучи, не всі демократії однаково ефективно захищають і розвивають демократичні ідеали. Хоча це й не є основною метою цього модуля, втім, важливо, щоб студенти мали критичне ставлення до викладених в ньому концепцій. Це означає уникнення припущень про те, що всі демократії відповідають «демократичним» принципам, що демократичні інституції обов'язково прагнуть суспільного блага і всі демократичні уряди створені однаковими. Натомість ідеться про те, що демократія – це тип політичної системи, де – в ідеалі – влада належить народові.

¹ Конвенція міститься у розділі «Корупція» вебсайту Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (www.unodc.org).

На противагу цьому, в авторитарних системах влада належить панівній меншості (автократія – це приклад авторитарної системи, де влада належить одній особі). Навіть якщо авторитарні системи дозволяють проведення виборів, зазвичай у них суспільні думки та погляди не становлять обмеження для дій влади. Вони спираються на цінності, які сповідує меншість при владі, і які можуть суперечити загальному суспільному інтересові. Існують різні види авторитарних систем, деякі з них будуть розглянуті далі в цьому модулі, корупція ж у них може діяти й проявлятися по-різному залежно від характеру тієї чи іншої політичної системи.

Гібридні системи, як це й випливає з їхньої назви, є комбінацією рис демократії (наприклад, регулярні вибори) та авторитаризму (наприклад, політичні репресії). Гібридна політична система має спільні риси і з демократією, і з авторитаризмом, і співвідношення цих рис буває різним. Важливо наголосити на тому, що корупція чинить негативний вплив на всі види політичних систем, бо вона існує і в молодих, і в зрілих демократіях, у гібридних режимах та в авторитарних чи автократичних системах. У цьому плані корупція є прикладом та можливо навіть симптомом розмивання суспільної доброчесності та етики і втрати суспільної довіри до систем урядування. Відповідний розгляд етичних вимірів суспільства та суспільної доброчесності міститься, відповідно, в Модулях 3 і 13 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики.

Корупція, звісно ж, чинить вплив на будь-яке суспільство, проте дослідники стверджують, що сприйняття суспільством цього явища є різним у різних спільнотах та умовах (Гейденгеймер і Джонстон, 2002; Куббе і Енгельберт, 2018). Це означає, що дія, яка в одній країні розцінюється як хабар, в іншій може вважатися подарунком. Разом з тим, деякі види корупційних дій існують як у розвинутих державах, так і в країнах, що розвиваються, як у демократичних, так і в недемократичних системах; такими видами є корупція у сферах освіти та оборони (див., відповідно, Модулі 9 і 11 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції), корупція в органах поліції (О'Хара і Сайнато, 2015) і корупція в галузі спорту (Гаф і Гістон, 2018). На думку Алатаса (1990, с. 304), корупція є «транссистемним явищем», яке впливає на всі суспільства, класи, вікові групи та обидві статі, незалежно від політичних режимів та систем організації держави на основі конкретних традицій, цінностей, норм та інституцій.

Для теоретичного осмислення та розуміння корупції в політичному контексті Джонстон (2005) змінює класифікацію трьох головних політичних систем (демократії, гібридної системи та авторитаризму) і ділить їх на чотири типи: а) розвинені ліберальні демократії; б) нові або демократії, що реформуються; в) слабкі перехідні режими; г) авторитарні режими. Отже, за класифікацією Джонстона, між демократією та авторитаризмом існують два типи гібридних систем. На основі статистичного аналізу та тематичних прикладів Джонстон доводить, що кожний з чотирьох типів режимів пов'язаний із відповідним типом або «синдромом» корупції залежно від того, як люди досягають багатства і влади, а також користуються та обмінюються ними: 1) «ринки впливу» – переваги, які створюють особи, що ухвалюють рішення всередині інституцій; 2) «елітні картелі» – пов'язані між собою мережі політичних діячів, лідерів бізнесу, військових тощо, які прагнуть до експлуатації інституцій і систем заради влади та власних вигід; 3) «олігархи й клани» – монополії й боротьба за владу між владними елітами; 4) «офіційні магнати», коли особи при владі займаються корупцією майже без конкуренції.

Різні «синдроми» Джонстона є концептуальними категоріями, що ґрунтуються на архетипах, утім, вони корисні як основа для розгляду проявів корупції в різних політичних системах. Вони відображають різні комбінації впливу і влади в різних країнах і, відповідно, проливають світло на різні стратегії боротьби з корупцією та реформи, необхідні в кожному випадку (Джонстон, 2014, с. 246-248). Ці чотири синдроми будуть докладніше розглянуті далі.

> Корупція і демократія

Загалом зрілі демократії мають нижчий рівень корупції, ніж авторитарні режими або молоді демократії (Монтінола і Джекмен, 2002; Воррен, 2004). Однак демократичний характер режиму сам по собі не гарантує відсутності корупції (Крамер, 2018; Кубе, 2017; Селдадьо і Де Хаан, 2011; Усланер і Ротштейн, 2016). Наприклад, в умовах демократії корупція може з'являтися за відсутності прозорості у фінансуванні політичної діяльності та виборчих кампаній, якщо закони про свободу інформації застарілі, викривачі корупції не мають належного захисту, а ЗМІ не є надійними. Ба більше, існує тенденція до збільшення корупції – або ж принаймні її сприйняття – після того, як у тій чи іншій країні починаються демократичні процеси. Як це пояснюють Прінг і Вруші (2019), «часто країни, які щойно почали перехід до демократичного правління, не мають розвинутих та ефективних механізмів протидії корупції та забезпечення доброчесності, а отже, застрягають у замкненому колі високого рівня корупції та малоефективних демократичних інституцій».

Використовуючи перелік зі 103 країн і часові рамки у понад п'ять років, Сунь (2004) виявив, що, в міру того, як країни стають більш демократичними, рівень корупції спочатку знижується, потім зростає, а потім знову знижується. Так стається через поєднання зростання економічних можливостей у вигляді ренти, яку можна присвоїти (Менес, 2006), та нездатності владних інституцій до створення належних механізмів контролю і нагляду за цими новими можливостями (Шнайдер, 2007). Андвіг (2006) докладніше пояснює, що корупція зростає в тих країнах, які переживають «швидкі зміни», як-от країни зі швидкими темпами розвитку економіки, посткомуністичні країни, або ж країни, де відбувається перехід від авторитарного до демократичного правління, і в усіх цих країнах відбувається швидка зміна інституційних потреб, а залежні від ситуації стимули передбачають посилену невизначеність. З плином часу і в міру того, як влада посилює інституції та спроможність, корупція має тенденцію до зменшення. Проте, такий розвиток не є неминучим, адже дослідження доводять, що корупція існує навіть у найстабільніших та найуспішніших демократіях (Прінг і Вуші, 2019; критичний огляд міститься у Стівенсона, 2019).

Отже, навіть якщо вважати, що демократія є бажаною системою з погляду боротьби з корупцією, справа не в демократії самій по собі, а в конкретних політичних інституціях, суб'єктах та процесах, які мають антикорупційний ефект, оскільки виконують функцію стримувань і противаг, включно з роллю різних політичних партій. Крім того, розглядаючи питання корупції і демократії, маємо пам'ятати про те, що у світі існують різні види демократичних систем – від ліберальної демократії до демократичного соціалізму, а сама демократія може бути прямою та опосередкованою. У різних демократичних системах можуть бути різні форми і різний рівень корупції. Разом з тим, як це буде докладніше пояснено далі, ризики корупції є назагал вищими в авторитарних системах (або в автократіях), що, як правило, характеризуються неформально окресленою виконавчою владою, обмеженим політичним плюралізмом, контролем за ЗМІ, порушеннями прав людини та опорою режиму на силові структури. Ці особливості автократій роблять соціальну мобілізацію, що є ключовим аспектом боротьби проти корупції, складнішим завданням. Відповідний розгляд питань громадянської участі в антикорупційній діяльності міститься в Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції.

Горизонтальна і вертикальна підзвітність

З погляду інституціоналізму (дослідження політики з наголосом на формальних інститутах управління), характер, структура і прозорість політичної системи та її інститутів є тим чинником, який має найбільший стримувальний вплив на рівень корупції в тій чи іншій країні. Для кращого розуміння цієї ідеї розрізняють горизонтальну і вертикальну підзвітність. Горизонтальна підзвітність асоціюється з формальними механізмами, вбудованими в державні структури для контролю за раціональністю управління та забезпечення стримувань і протипаг. Сама держава часто створює або фінансує ці механізми і самі по собі вони не обов'язково забезпечують найкращі стимули або найкращу спроможність до боротьби з корупцією в органах державної влади.

Вертикальна підзвітність означає підзвітність влади перед громадянами і досягається вона в більшості випадків шляхом виборів. А оскільки демократії та гібридні режими наділяють своїх громадян правом обирати політичних лідерів, обрані посадові особи, які виявляються корумпованими, можуть бути «покарані» за свої дії, і за них не проголосують на наступних виборах (Абед і Гупта, 2002; Богенгольм і Черрон, 2015). Водночас не слід недооцінювати того факту, що репресивні режими можуть фальсифікувати «демократичні» вибори або негативно впливати на них. Крім того, є ще й ціла низка більш витончених методів впливу на демократичні вибори (дослідження цих форм корупції див. у Стокемера, 2018).

Це все разом поєднується у понятті поділу влади, яке включає систему стримувань та протипаг, виборчу змагальність, вільні й чесні вибори та судовий контроль, і все це обмежує і зменшує можливості людей брати участь у недоброчесних діях (Дальстрьом, Лапуенте і Теорелл, 2012; Гольмберг і Ротштейн, 2015). У той же час, у контексті розгляду інституціоналізму, слід відзначити вкрай складний характер взаємовідносин між корупцією, інституціями, політичними системами, культурними та гендерними питаннями (Дебскі та інші, 2018; Стенсьота, Венгнерюд і Свенссон, 2015). Деякі дослідження, які ілюструють цей складний характер, розглядаються в Модулі 8 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції.

Виборці: невігластво, непослідовність і компроміси

Попри наявність гарантій проти корупції, які мають в собі демократичні і гібридні системи, громадяни часто не в повній мірі реалізують свої права і не використовують вибори для висловлення загальної незгоди та «покарання» корумпованих політиків на виборчих дільницях (Джонстон, 2013). У цьому контексті зміст терміну «покарання» відрізняється від правових, адміністративних та цивільних наслідків криміналізації корупції². Його значення радше слід розуміти як «активне прагнення проголосувати проти або зняти з посади». З одного боку, в більшості випадків громадяни чітко демонструють негативне сприйняття корупції та негативно оцінюють політиків, які до неї причетні. З іншого боку, існують певні факти на користь того, що громадяни схильні віддавати перевагу компетентним представникам, які «добре роблять своє діло» і «отримують результати», над чесними представниками (Петті та Джонстон, 2012; Аллен, Берч і Сарм'єнто-Мірвальдт, 2018). Здатність виборців голосувати проти корумпованих політиків є сама по собі обмеженою й залежить від багатьох чинників.

² Більше інформації про застосування цивільних і адміністративних проваджень у справах щодо корупції див. за посиланням: www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/workinggroup2/2015-September-3-4/V1506218e.pdf

Емпіричні дослідження надають різні пояснення фактам невігластва, апатії та небажання виборців активно голосувати проти корумпованого політика або корумпованої партії. Спектр таких пояснень включає низький рівень політичної свідомості громадян, відсутність прозорості та інформації про порушення, упередженість, слабкі інституції, нездатність виборців ефективно моніторити та ставити під сумнів дії політиків, а також нові проблеми, пов'язані з перенасиченістю або передозуванням інформацією (Вівіан, Вагнер і Тарлов, 2012; Цехмайстер і Зізумбо-Колунга, 2013). Далі розглядаються різні гіпотези, які є спробами пояснити поведінку виборців, що вибирають корумпованих посадових осіб. В основу цього розгляду покладено емпіричні висновки, що, як правило, мають загальний характер. Отже, студентів слід попередити про необхідність виявляти обережність у застосуванні висновків та уникати узагальнень на тему виборців і корупції.

Окрім гіпотези непослідовності, яка припускає, що громадяни не завжди послідовні у своїй практиці голосування на виборах різних рівнів, існує ще й інформаційна гіпотеза, яка є одним з головних пояснень того факту, що виборці не обов'язково голосують проти корумпованих політиків. Вона припускає, що виборці підтримують корумпованих політиків тоді, коли не мають інформації щодо причетності того чи іншого кандидата до корупції. Ця теза підтверджується також дослідженням Клашні (2017), яке демонструє, що протягом кількох останніх десятиліть понад 60% членів Конгресу США, причетних до корупційних скандалів, були переобрані знову. Його висновки доводять, що чим обізнанішими в політичному плані є виборці, тим з меншою ймовірністю вони підтримуватимуть корумпованих політиків. У той же час партійна заангажованість може знівелювати різницю між високим та низьким рівнем обізнаності виборців, адже обізнаніші люди схильні й до більшої заангажованості, а через це вони можуть бути більш схильні до прощення корумпованих політиків. Це явище відповідає також і гіпотезі «партії-кандидати», яка стверджує, що зазвичай виборці роблять вибір як між партіями, так і між кандидатами. Це означає, що вони беруть до уваги не лише індивідуальні здібності та результати діяльності кандидатів; те, від якої партії висувається кандидат, може бути важливішим аргументом для їхнього вибору під час голосування (Андуїса, Гальєґо і Муньос, 2013; Кобб і Тейлор, 2015).

Далі, згідно з гіпотезою компромісу, виборці очікують, що загальна вигода від дій того чи іншого політика при владі переважить наслідки, які пов'язуються з корупцією та іншими його незаконними діями. Ідея тут полягає в тому, що (попри індивідуальну різницю між людьми) громадяни можуть із більшою ймовірністю голосувати за політика, який є корумпованим, але в інших аспектах вважається компетентним, ніж за політика, який є чесним, але некомпетентним. Іншими словами, громадяни виступають за «компроміс» між антикорупційними реформами та іншими бажаними цілями, як-от підвищення добробуту чи залучення інвестицій на місцевому рівні або ж питання безпеки (Фернандес-Васкес, Барбера і Ріверо, 2016; Цехмайстер і Зізумбо-Колунга, 2013). Є ще одне пояснення невігластву виборців, воно зветься «гіпотезою лояльності» і асоціюється з висновком про те, що «виборці, що голосують за праві партії, є більш лояльними і відданими, ніж виборці, що голосують за лівих» (Хіменес і Гарсія, 2018). Насамкінець варто в цьому контексті розглянути й те, як тема корупції експлуатується для перемоги на виборах, у тому числі й самими корумпованими лідерами, які здобувають перемогу, обіцяючи боротися з корупцією. Виборці вважають, що вони голосують проти корумпованої влади, а насправді корумпованою виявляється нова влада. Відповідний розгляд шляхів, якими психологічні механізми, а також різні умови і ситуації можуть негативно впливати на здатність людей до етичної поведінки, зокрема, до спротиву корупції, міститься в Модулях 6, 7 та 8 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики.

> Корупція й авторитарні режими

Попри той факт, що у світі авторитарні режими переважають демократичні за чисельністю³, корупція в недемократичних системах привертає до себе значно меншу увагу з боку наукових кіл, ніж корупція в демократичних країнах (Голліер і Вантчекон, 2011). Внаслідок обмежень свободи інформації і ЗМІ, збирання даних щодо верховенства права в недемократичних режимах, як правило, пов'язано з труднощами, й особливо важко точно фіксувати такі приховані явища як рівень корупції в автократіях. У гібридних та авторитарних режимах корупція може бути одночасно причиною й наслідком влади авторитарного правителя (Ядав і Мухерджі, 2015).

Системи, політика й ідеології авторитарних режимів надзвичайно різняться між собою. Сюди входять монархії, військові диктатури, контрольовані духовенством системи, і комуністичні режими. Їхні цілі й методи є різними: від прагнення тоталітарного контролю над думками за допомогою засобів “промивання мозку” до бажання мати визнання як багатопартійні демократії внаслідок проведення напівконкурентних виборів (Брукер, 2014).

Дослідження доводять, що контроль за отриманням і розподілом ренти на основі корупційних оборудок є одним із найважливіших інструментів, якими користуються автократичні правителі для отримання і консолідації влади над ключовими елітами і виборцями (Алон та інші, 2016). Через низьку суспільну підзвітність в автократичних режимах виникають значні стимули до створення коаліцій з перерозподілу ренти серед співучасників, а автократичні правителі мають потужні стимули до особистої участі в корупції (Буено де Мескіта та інші, 2003; Ядав і Мухерджі, 2015).

Разом із тим, рівень та динаміка корупції істотно різняться поміж авторитарними режимами й залежать від складних переплетінь внутрішньої політики (Залозная, 2015). Так само як є демократії з високим рівнем корупції, існують і недемократичні режими з порівняно низькою корупцією. Правлячі еліти багатьох авторитарних режимів, включно з однопартійними авторитарними державами та військовими диктатурами, вживали конкретних антикорупційних заходів, які отримували публічну похвалу від Світового банку (Кукучка, 2018). Деякі авторитарні країни мали успіх у подоланні корупції (приклади наведені у Кукучки, 2018). Ключовими чинниками успіху антикорупційних зусиль є політична воля та сталий характер цих зусиль. Політична воля виражається насамперед у впровадженні і реалізації відповідних реформ у таких сферах, як управління державними фінансами, а також у створенні незалежних антикорупційних органів або проведенні політики «нульової терпимості» до корупції.

Кукучка (2018, с. 6-7) докладно аналізує різні причини, які змушують авторитарних правителів реалізовувати антикорупційні стратегії. Його аналіз стисло викладено нижче. Проведення авторитарними правителями антикорупційних реформ залежить від двох головних чинників: 1) потреба в забезпеченні виживання режиму; 2) характер правлячої коаліції. Наприклад, Чань і Голден (2010) доводять, що різний рівень корупції серед автократичних режимів пояснюється часовим горизонтом автократичного правителя, тобто його очікуваннями щодо перебування при владі протягом коротшого чи довшого періоду. У загальному плані нетривалі режими є, як правило, більш корумпованими, хоча з цього правила є й помітні винятки. Чань і Голден доводять, що в плані характеру коаліції сил при владі персоналістські режими (наприклад, спадкові чи сімейні диктатури) та гібридно-персоналістські режими, як правило, є корумпованішими, ніж однопартійні режими і військові диктатури.

³ Freedom House, «Країни і території» (“Countries and Territories”), Global Freedom Scores. Доступ за посиланням: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>.

В аналогічний спосіб Фісман і Голден (2017) стверджують, що однопартійні режими є дещо менш корумпованими, ніж військові персоналістські режими. При цьому з усіх різних типів недемократичних режимів монархії вважаються найменш корумпованими (Кукучка, 2018). Припускається, що, можливо, монархи мають більше стимулів тримати корупцію під контролем для підтримання доброї репутації та забезпечення виживання режиму для своїх нащадків (Фісман і Голден, 2017). Розгляд цього питання дозволяє проілюструвати певні прояви корупції та різницю в її наслідках залежно від політичного режиму і контексту.

Існує багато автократичних режимів, які тримають корупцію на задовільному рівні і демонструють високий рівень людського розвитку та ефективний контроль з боку держави (Прінг і Вруші, 2019; Кукучка, 2018). Крім того, прогрес тут повністю залежить від сталої доброї волі вузького кола найвищих посадових осіб, а не від особливостей політичних систем (Саттон, 2017). При цьому прості громадяни в таких державах все одно позбавлені ресурсів, каналів та інституцій, як-от вільні ЗМІ і неупереджена судова система, які б надали їм можливість участі в боротьбі з корупцією та забезпечили б справедливе й ефективне застосування антикорупційних заходів. Якщо правова система слабка або якщо не існує незалежних ЗМІ та наглядових органів, ніхто, можливо, не буде захищати інтереси громадян та виступати на їх підтримку (Ядав і Мухерджі, 2015). Докладніший розгляд питання про ризики та обмеження участі громадян і ЗМІ в діяльності з протидії корупції в недемократичних країнах міститься в Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції та в Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики. Див. Чень (2017) щодо ролі ЗМІ у формуванні пов'язаних із корупцією наративів.

Варто, однак, відзначити, що в недемократичних системах навіть вжиття антикорупційних заходів не обов'язково означає усунення корупції (як у випадку демократії чи гібридних режимів). Деяким автократіям вдалося поставити під контроль дрібну корупцію та корупцію серед бюрократів, проте ті форми корупції, від яких отримує вигоду панівна еліта, як правило, залишаються незмінними (Кукучка, 2018). У той же час політологи досі не мають повного розуміння відповідних обсягів, динаміки, а також результативності політики та її формування в авторитарних системах. У кінцевому підсумку все залежить від політичних, економічних і соціальних умов, а також від антикорупційних вимог, які висувають ключові суспільні діячі та інституції, і які стимулюють авторитарних правителів до реагування на такі вимоги, що призводить до зниження рівня корупції в цих країнах (Ядав і Мухерджі, 2015).

➤ Гібридні системи та «синдроми» корупції

Як уже зазначалося вище, Джонстон (2005) поділяє держави за чотири типи режимів і доводить, що кожен тип режиму асоціюється з відповідним «синдромом» корупції: корупція «ринку впливу», «елітного картелю», «олігархів і кланів» та «офіційних магнатів».

Корупція «ринку впливу» часто трапляється в розвинених ліберальних демократіях з відкритим ринком та потужними політичними й економічними інституціями. Ці інституції підтримують і обмежують участь громадян, вони є міцними й легітимними. Корупція, безумовно, існує, але при цьому має інший характер, ніж в авторитарних або гібридних режимах. Корупційні зв'язки між, з одного боку, бізнесменами, лобістами та заможними громадянами та, з іншого боку, політиками, бюрократами та лідерами партій є в демократичних країнах звичним явищем. Якщо економічні інституції є сильними, а політичний і соціальний потенціал – міцним, тоді корупція, як правило, виникає у вигляді торгівлі впливом, коли приватні інтереси шукають конкретних вигід (отримання контракту, зміна правил тощо) через неформальні мережі політичних посередників, як-от лобісти або працівники законодавчих органів.

Або ж, як альтернативний варіант, обрані посадові особи обмінюють доступ і вплив на фінансування політичної діяльності. Така торгівля впливом великою мірою відбувається за допомогою не прямих хабарів, а повністю законних, відкритих для громадськості політичних внесків (Джонстон, 2017). Інші приклади включають фінансування політичних партій, патронаж, так звані «обертові двері» призначень після перебування на міністерських посадах, а також зловживання корпоративною гостинністю.

Корупція «елітного картелю» з'являється здебільшого в країнах, де демократія виникає або реформується, ринок лібералізується, а потужність інституцій є помірною. При цьому однаково помірною є потужність як економічних, так і політичних інституцій. Корупція є досить поширеною, але вона жорстко контролюється елітами в бізнесі, політиці, військовій сфері та ЗМІ. Економіка може бути ліберальною, але в ній існує протидія новим учасникам гри та необхідність ділитися впливом і багатством. Еліти прагнуть стримувати зростання політичних і економічних конкурентів, об'єднуючись в могутні коаліції на основі корупції (великі сімейні бізнес-конгломерати фінансують політичні кампанії та надають гроші й подарунки в обмін на сприятливе фінансування і правове регулювання). Зокрема, економічні еліти зловживають владою задля зміцнення своїх позицій та контролю над лівовою часткою економічної потужності країни. Як і у випадку ринку впливу, верховенство права залишається відносно сильним, але торгівля впливом засобами лобізму та політичних внесків часто отримує правовий або конституційний захист. Корупція «елітного картелю» може співіснувати із значними темпами економічного зростання, адже підживлювані корупцією коаліції еліт забезпечують передбачуваність де-факто, що частково компенсує слабкість інституцій. Цілком може існувати виборча конкуренція, але закулісні міжелітні зв'язки можуть робити її радше удаваною, ніж реальною. Лідери партій беруть участь у розподілі корупційних вигід і маніпулюють результатами виборів. Багато партій є розширеними версіями груп послідовників окремих еліт і не мають реального підґрунтя в суспільстві (Джонстон, 2017).

Корупція «олігархів і кланів» зазвичай переважає там, де слабкі перехідні режими проходять через процес лібералізації і де погано функціонують процеси урядування та офіційний ринок. Це часто буває в суспільствах, які пережили конфлікти або диктатуру, зі слабкими політичними та економічними інституціями. Так само слабкими є верховенство права і право власності, а боротьба з корупцією може бути небезпечною. Формальні демократичні процедури майже не надають простору для підзвітності. Взаємна довіра і довіра до посадових осіб є низькими, а поточний авторитет уряду може в певних сферах ставитися під сумнів. На відміну від корупції «офіційних магнатів», не завжди зрозуміло, хто реально всім керує. Коли на кін ставляться великі політичні та економічні інтереси, а чинників стримування небагато, тоді може тривати інтенсивна політична й економічна конкуренція в той час, як олігархи та їхні клани (іноді політичні фракції, а іноді – сім'ї) плюндрують як державний, так і приватний сектори, і часто вдаються до насильства для забезпечення виконання контрактів, повернення боргів та захисту активів. Отже, механізми державного контролю слабкі й неефективні, а корупція цвіте й руйнує економіку та інвестиції. Атмосфера безкарності, відсутності безпеки та непередбачуваності посилює стимули, які примушують олігархів до швидких дій для захисту корупційних доходів та забезпечення виконання угод за допомогою насильства, і водночас ця атмосфера послаблює суспільну та політичну опозицію. Як правило, громадянське суспільство слабе, а межі між державним і приватним – розмиті. Вибори можуть бути буденним явищем, але найважливіша конкуренція точитиметься поза межами системи, серед олігархів та їхніх послідовників, які впливають на уряд і економіку (Джонстон, 2017).

Корупцію «офіційних магнатів» можна зустріти там, де існують авторитарне правління, викривлений ринок та слабкі формальні інституції. Слабкістю відрізняються як політичні, так і економічні інституції, існують численні приклади несправедливого збагачення сім'ї та друзів правителів, а також повсюдне хабарництво і здирництво на всіх рівнях. На відміну від ситуації «олігархів і кланів», де незрозуміло, хто чим керує, у випадку «офіційних магнатів» диктатор, сім'я або хунта монополізують владу і контролюють політичні та економічні можливості в інтересах самих себе і своїх приятелів. Такі лідери маніпулюють економікою, впливають на інвестиції та розподіл міжнародної допомоги.

Економіки цих країн є, як правило, певною мірою відкритими, але суспільства – бідними й різночленними. Економічні інституції є слабкими, а якщо стаються регулярні зміни режиму, такі країни і моделі часто змінюються. Режим часто монополізує економічні можливості та перетворює їх на протекціонізм для діячів, які мають особисті зв'язки з правителями (Джонстон, 2017). Насильство не так часто супроводжує корупцію, бо немає сумнівів з приводу того, хто всім керує, але, на відміну від «ринків впливу» або «елітних картелів», влада і корупція ґрунтуються на особистій відданості, а не на офіційних ролях та обов'язках. Там, де «магнати» безкарні, або де «олігархи з кланами» конкурують в атмосфері небезпеки, мало чого можна досягти за допомогою оновлення законодавства і правових положень про прозорість, що є ключовим у більшості антикорупційних сценаріїв. Опозиційні групи слабкі, скомпрометовані, перебувають у підпіллі або їх взагалі не існує. Поняття громадянського суспільства та верховенства права можуть небагато значити в повсякденному житті (Джонстон, 2017). Режим душить критику шляхом залякування або катувань. Офіційні повноваження, ролі, обов'язки та прихильність, маючи набагато менше значення, ніж повноваження, ролі, обов'язки та прихильність особистого характеру, часто слугують захистом корупційних схем. За таких умов корупція – не відхилення, а повноцінна система. Джонстон (2014) доводить, що у слабких недемократичних державах майже немає суспільного захисту від корупції, поширюються клептократія (влада злодіїв), залякування та патронаж. Відповідний розгляд питання про взаємозв'язок між доброчесністю, етикою й правом, який може доповнити викладені вище концепції, міститься в Модулі 12 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики.

➤ Підхід на основі глибокої демократизації

Перехід від чотирьох описаних вище типів корупції до побудови суспільної основи для проведення реформ пов'язаний з тривалими та непрямими шляхами розширення можливостей та підтримки політичної опозиції до корупції. Джонстон (2014) стверджує, що в тривалій перспективі одним із найважливіших антикорупційних підходів є «глибока демократизація», яка надає людям можливість політичними засобами захищати свої інтереси. Цей всеохопний підхід здатен відродити давні конфлікти та політичні тенденції в тих суспільствах, де корупцію було зменшено до прийнятних масштабів. На відміну від інших стратегій реформ, глибока демократизація сприймає краще урядування з погляду справедливості та чесності, а не як ефективніше адміністрування. Досягнення цієї мети передбачає покращення якості інституцій, законів та правозастосовних заходів, що, зі свого боку, вимагає сталого політичного, економічного і соціального запиту на ефективне впровадження реформ і засобів контролю.

Разом із тим, взаємозв'язок між антикорупційними зусиллями та демократизацією повинен завжди розглядатися та усвідомлюватися в локальному контексті – це стосується як розуміння шляхів заохочення корупції, так і розроблення засобів її викорінення. Цей підхід закликає також до врахування складності культурного і політичного різноманіття, яке існує попри широку згоду щодо універсальних цінностей (більше інформації про універсальні цінності й політичне різноманіття міститься в Модулях 2 і 5 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики). Отже, те, наскільки демократія асоціюється з чесною та незаплямованою владою, дуже сильно залежить від широкого політичного середовища в країні та інших місцевих обставин (Крамер, 2018). Наприклад, у ситуації «олігархів і кланів» пріоритети реформ повинні бути націлені на створення безпечного і поцінованого політичного й економічного простору, де громадяни й підприємці могли б висловлювати, обговорювати та захищати свої інтереси та потреби. Високу пріоритетність повинні мати такі питання, як основи функціонування системи охорони правопорядку, забезпечення юридичних прав, міцні валюта і банківська система, розбудова незалежної та доступної системи правосуддя. І тут так само корупція, скоріш за все, буде лише одним із багатьох питань, які викликатимуть суперечки та дебати, втім, більшість таких питань відноситимуться до тем підзвітності й справедливості (Джонстон, 2014; 2017).

Заситуації «офіційних магнатів», характеристикою яких є наявність авторитарного «внутрішнього кола», реалізація антикорупційної стратегії може починатися зі спроб забезпечити бодай невеликі громадянські свободи. Це могло б, наприклад, сприяти ефективнішій реалізації проектів з надання допомоги в цілях розвитку навіть за недемократичних умов, скороченню масштабів переслідування громадянських груп з боку поліції та армії, підвищенню інтересу до політичного життя та порушенню питання корупції в непрямий спосіб. Сказане не означає, що такі спроби обов'язково матимуть подібні позитивні наслідки, ідея натомість полягає в тому, що вони є можливими.

Приборкання корупції є складним питанням, воно вимагає застосування комплексного підходу до його вирішення протягом тривалого часу незалежно від того, чи є режим демократичним, гібридним або авторитарним. Зрештою, «ключове значення мають поступові та непрямі зміни, що прокладають шлях до виникнення в суспільстві такої конкуренції, яку викликають проблеми й скарги, що справді турбують людей» (Джонстон, 2017, с. 7). Ідея полягає в тому, що приборкання корупції – це динамічний процес, який потребує часу та низки адміністративних і процедурних заходів та реформ, спрямованих на покращення прозорості, підзвітності, чесності та рівності. Як зазначає Куббе (2017):

забезпечуючи інституційний компонент народовладдя, демократія призводить до підвищення рівня прозорості та дозволяє... соціальну активність груп, включно з неурядовими організаціями, медіа і пресою, для привернення уваги до корупції, посилення чутливості до неї з боку населення та виконання функцій суспільного контролю. Як показали дослідження, в зрілих демократіях такі суспільні організації й рухи перетворилися на постійне джерело впливу на владу, яке тримає вибраних посадовців під постійним тиском у плані підзвітності та відповідальності.

З демократією асоціюється саме той вид вертикальної підзвітності, який ще зветься соціальною відповідальністю. В умовах гібридних та авторитарних режимів організації громадянського суспільства та окремі громадяни повинні отримати можливість вимагати кращого урядування та ефективного контролю над корупцією в тривалій перспективі. У цьому контексті Кольєр (2002, с. 27) стверджує, що «громадянське суспільство, яке отримало права і можливості та відіграє вирішальну роль у забезпеченні підзвітності еліти, стає підґрунтям для створення правил, з яких випливають обов'язки». Отже, підхід на основі глибокої демократизації пов'язаний з двома чинниками, що мають вирішальне значення у протидії корупції – соціальною відповідальністю та розширенням прав і можливостей суспільства. Ці та інші пов'язані питання розглядаються далі в Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції.

> Політичні партії й фінансування політичної діяльності

Політичні партії присутні повсюди в політичних системах і є одними з ключових інститутів сучасної демократії. Вони є основою плюралістичної політичної системи і забезпечують поінформованість та участь електорату. Крім того, партії виступають як з'єднувальні ланки між виконавчою та законодавчою гілками влади, вони спроможні спонукати уряди до визначення пріоритетів на законодавчому порядку денному. Як у демократичних, так і в авторитарних режимах існують кілька типів партій і моделей партійної організації, як-от масові партії, кадрові або елітні партії, «універсальні» партії, картельні партії, антикартельні партії та партії – «комерційні фірми» (див. Карамані, 2017). Конкретні визначення впливають з їхніх цілей та методів і підкреслюють їхні ролі в політичному змаганні. Насамперед у сучасних демократичних системах політичні партії виконують кілька завдань, які є ключовими для функціонування держав. Спостерігається також зростання несистемних партій, які створюються або виникають завдяки соціальним мережам. Ці несистемні партії часто не вважають себе політичними партіями й не описують себе як такі, але їхня суспільна поведінка, цілі та дії часто призводять до досягнення політичних результатів у нетрадиційний спосіб. Прикладами можуть бути рухи, що асоціювали себе з Арабською весною та Євромайданом в Україні, а також із рухом «жовтих жилетів» у Франції. Як би спонтанно не виникали ці акції, вони швидко набувають політичного характеру і стають вразливими до корупції, як і будь-яке інше політичне угруповання.

Історично найпершою та однією з найважливіших функцій політичних партій на сьогодні є координація дій між публічними посадовими особами та громадянами, що мають спільні з ними політичні уподобання, а отже, в реальному вимірі, між владою та суспільством у цілому. Другою важливою визначальною функцією політичних партій є проведення виборчих кампаній та політична конкуренція в ширшому плані. Партії є ключовими учасницями виборів, вони несуть відповідальність як за висунення кандидатів, так і за набір питань, поміж якими виборці роблять свій вибір. Третьою важливою функцією партій є набір та добір кадрів на виборні та призначувані публічні посади. Дотримання балансу між набором (пошуком тих, хто бажає виконувати роботу) та добром (вибором між кількома кандидатами) залежить як від партій, так і від характеру посад, які заповнюються. Крім того, партії виконують низку функцій, які можна охарактеризувати як представництво суспільних груп та ідеологічних позицій. Партії виступають і діють від імені своїх прихильників під час виборчих кампаній, у коридорах влади, у ЗМІ та на інших публічних майданчиках для дискусій (Скерроу, Вебб, і Погунтке, 2017). Нарешті, в умовах демократії політичні партії несуть також відповідальність за захист демократії шляхом обмеження доступу недемократичних суб'єктів до політичної системи. Левіцкі і Зіблатт (2018) стверджують, що останнім часом більшість порушень у функціонуванні демократій стається не через військові перевороты або революції, а внаслідок дій обраних урядів. Тому для збереження життєздатності демократій політичні партії повинні утримуватися від висунення кандидатів на виборах або від створення коаліцій з іншими партіями, які можуть захопити демократичні інституції та зловживати ними в авторитарний спосіб.

Політичні партії є ключовими суб'єктами й у багатьох авторитарних і тоталітарних режимах. Однак, у цих системах партії є засобами управління, а не джерелом влади чи каналами, через які оскаржуються результати виборів. Дослідження довели, що в недемократичних системах політичні партії, як правило, є організаційно слабкими, не мають ані фінансової та низової підтримки, ані організаційної спроможності створити мобілізаційні структури для суспільних рухів проти режиму (Ядав і Мухерджі, 2015). З огляду на слабку здатність опозиційних партій до мобілізації громадської думки та дій, спрямованих проти правителів, панівні автократи можуть не відчувати настільки великої загрози від перебування таких партій в законодавчому органі, яка б змусила їх змінити своє правління. Отже, навіть якщо опозиційні партії та висловлюють публічні вимоги щодо заходів з приборкання корупції та вимагають від влади відповідних дій, все одно панівні режими не обов'язково відчуватимуть себе змушеними йти на такі поступки в питанні корупції, які б їм дорого коштували. Отже, успіх у висуванні вимог щодо зменшення корупції може й не призводити до серйозних змін у політиці. Опозиційні партії, серйозно налаштовані на дії в таких чутливих сферах як корупція, можуть побоюватися репресій з боку режиму, а, крім того, можуть робитися спроби звузати для них політичний простір. Якщо опозиція менш ефективна і менш схильна до конфронтації, тоді її тиск на режим щодо заходів з боротьби з корупцією буде слабшим, а це означає, що антикорупційні зусилля не будуть настільки справжніми, якими могли б бути (Ядав і Мухерджі, 2015).

Для виконання своїх основних функцій партіям потрібні відповідне фінансування та доступ до ЗМІ. Їм потрібні фінансові ресурси для проведення кампаній під час виборчого процесу (фінансування кампаній) та для повсякденної діяльності між виборами (поточне фінансування) (Фішер і Ейзенштадт, 2004; Карамані, 2017). Фінансування кампаній і поточне фінансування партій мають бути об'єктами регулювання для забезпечення існування прозорої і справедливої системи фінансування політичної діяльності, заохочення підзвітності, збереження політичними партіями й кандидатами чутливості до суспільних проблем, забезпечення для всіх партій можливості змагатися на основі принципу рівних можливостей, гарантування незалежності партій від неналежного впливу їхніх донорів та мінімізації небезпеки корупції, зокрема «захоплення держави» та торгівлі впливом. У цьому контексті п. 3 статті 7 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) вимагає від держав-членів посилення прозорості фінансування політичних партій та кандидатів на публічні посади. Проте узгодженої практики в цій сфері не існує. Одні країни реалізують міжнародні стандарти регулювання та заохочення прозорості фінансування політичної діяльності, а інші цього не роблять (Смірнова, 2018).

Дедалі більша кількість країн фінансує політичні партії, наприклад, за допомогою систем оподаткування або шляхом прямого постачання товарів та послуг. Насамперед ці заходи спрямовані на допомогу партіям у виконанні їхніх функцій з формування політики, громадянської освіти та зв'язку між суспільством і владою. Така державна підтримка політичних партій має майже універсальний характер у ліберальних демократіях (Карамані, 2017). Назагал вважається, що вона знижує можливості для корупції, адже тоді партії не мусять підлаштовуватися під інтереси приватних донорів на знак подяки за фінансування. З іншого боку, державне фінансування інколи послаблює зацікавленість партій у залученні нових членів та цементує статус-кво, оскільки надає перевагу великим консолідованим партіям. Воно може також представляти форму повзучої націоналізації, створюючи партії, які обслуговують державу, а не суспільство. У цьому разі воно може посилити можливості для корупції, зокрема «захоплення держави» та фаворитизму. Крім того, усталені партії мають фінансову перевагу перед невеликими партіями в тому, що стосується доступу до державного фінансування, а це може посилити ймовірність виникнення «картельних партій». «Картельні партії» виникають, коли «учасники змови стають агентами держави й використовують свої ресурси для забезпечення власного колективного виживання» (Катц і Мейр, 1995, с. 5). Вони можуть стати елементом політичного істеблішменту, послабити виконання своєї традиційної ролі агентів окремих груп та стати на заваді розвитку та зростанню нових молодих партій (Кунер, 2016).

Деякі з вищезгаданих ризиків можна зменшити шляхом регулювання діяльності політичних партій у частині обов'язків щодо розкриття інформації, обмежень витрат та неупередженого виконання вимог законодавства. У 2010 році дві впливові європейські організації, Бюро демократичних інститутів та прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі (БДІПЛ ОБСЄ) та Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія), ухвалили Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій⁴. У цьому документі визнається важлива роль політичних партій і робиться спроба зменшити надмірну залежність партій від приватних донорів та забезпечити здатність усіх партій змагатися на виборах відповідно до принципу рівних можливостей. У ньому проголошується ряд принципів, якими держави можуть керуватися під час регулювання діяльності політичних партій і які в кінцевому підсумку спрямовані на забезпечення балансу між державним і приватним фінансуванням політичних партій, заохочення поміркованих внесків замість невинновано великих та розподіл державного фінансування в такий спосіб, який би не ставив ані обмеженням, ані втручанням у незалежність політичних партій. Нижче, як ілюстрація сказаного, наведені окремі керівні принципи щодо систем фінансування політичної діяльності, які пропонуються до ухвалення державами-учасницями (згідно з пунктом 160 Керівних принципів):

- Обмеження приватних пожертвувань за характером і розміром
- Дотримання балансу між приватним і державним фінансуванням
- Обмеження на використання бюджетних коштів
- Справедливі критерії розподілу державної фінансової підтримки
- Обмеження витрат на виборчі кампанії
- Запровадження вимог щодо посилення прозорості фінансування партій та достовірності фінансової звітності
- Незалежні механізми регулювання та належні санкції за порушення закону.

⁴ Доступ за посиланням: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)024-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)024-e).

➤ Розбудова політичних інституцій як засобу протидії корупції

Норт (1990) описує політичні інституції як «правила гри в суспільстві або, з формальнішого погляду,... створені людьми обмеження, які формують міжлюдську взаємодію». З плином часу термін «політичні інституції» став включати цілу низку різних утворень, включно з «виборцями, політичними партіями, парламентами, обраними народом органами влади на регіональному та місцевому рівнях, органами управління в широкому сенсі, наднаціональними політичними та адміністративними організаціями, судами, омбудсманами, державними аудиторами, групами за інтересами та засобами масової інформації» (Голдманн, Педерсен і Естеруд, 1997).

Розбудова політичних інституцій, визначена за Нортом, може бути важливим інструментом боротьби з корупцією. Це пов'язано з тим, що політичні інституції «визначають учасників різних політичних процесів, а також правила і процедури, відповідно до яких ці процеси реалізуються», даючи орієнтири щодо можливого і дозволеного (Грооп, 2013). При цьому розбудова політичних інституцій не повинна вважатися панацеєю від корупції. Натомість у більшості випадків для того, щоб розбудова інституцій була ефективною, вона має доповнюватися іншими антикорупційними заходами (докладніше обговорення антикорупційних заходів на національному рівні міститься в Модулі 13 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції).

Багато досліджень присвячено взаємозв'язку між політичними інституціями, з одного боку, і поширеністю та рівнем корупції, з іншого. Дослідники звертали ключову увагу на такі політичні інституції, як органи виконавчої та законодавчої влади, виборче право та адміністративно-територіальний устрій держави. Грооп (2013) докладно описує ці дослідження. Нижче наводиться резюме цього опису.

Органи виконавчої влади

У контексті органів виконавчої влади дослідження вказують на зв'язок між парламентаризмом (який, поміж усім іншим, характеризується тим, що уряд, як правило, обирається з-поміж членів парламенту і залежить від парламентського вотуму довіри) та менш поширеною корупцією. Шугарт (1999) пояснює це тим фактом, що парламентські системи породжують сильні партії, які змушують політиків «підпорядковувати власні прагнення ширшим партійним інтересам». Отже, в таких системах політики, на думку Шугарта, з більшою ймовірністю «реалізують політику, орієнтовану на широку національну аудиторію, а не на вузькі секторальні чи регіональні групи», а це зменшує тенденцію до гречкосійства, тобто, виділення державних коштів на проекти, які обслуговують не загальні, а місцеві інтереси⁵.

Органи законодавчої влади

Свами та інші (2001) вивчали співвідношення між представленістю жінок серед парламентаріїв та рівнем корупції. Вони з'ясували, що рівень корупції є нижчим у країнах, де є вищим відсоток жінок серед членів парламентів. Автори припускають, що такий зв'язок можна пояснити різницею в плані соціалізації та доступу до мереж (докладніший розгляд зв'язку між статтю, гендером і корупцією міститься в Модулі 8 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції).

⁵ Інформація про юридичні терміни США доступна за посиланням: <http://definitions.uslegal.com/p/pork-barrel-legislation/>.

Виборчі системи

Існує багато досліджень зв'язку між виборчими системами і правилами, з одного боку, та поширеністю корупції, з іншого. Але їхні висновки є далеко не однозначними. Ось лише один приклад. Чан (2005) вивчав пропорційні виборчі системи з відкритими списками і стверджує, що в таких системах кандидати стикаються з підвищеною невизначеністю стосовно результатів виборів, а також із посиленням тиском щодо накопичення голосів, відданих за конкретного кандидата, з огляду на змагання за це всередині партії. В результаті, за теорією Чана, кандидати конче потребують ресурсів для фінансування власних кампаній, а це, зі свого боку, примушує багатьох із них до участі в корупційній діяльності.

Адміністративно-територіальний устрій держави

Дослідників цікавив також зв'язок між корупцією й такими інституціями, як унітаризм (характеризується сильним центром) та федералізм (характеризується ширшим розподілом влади між центром та, наприклад, провінціями або штатами).

Джеррінг і Текер (2004) з'ясували, що держави з федеративним устроєм (насамперед з президентською формою правління) є чутливішими до корупції, ніж держави з іншою інституційною структурою. Вони пояснюють це фрагментарністю виконавчої гілки влади та державної служби, що призводить до розділеної влади, появи суперечливих сигналів, дублюванню юрисдикції, бюрократії та загального хаосу. Джеррінг і Текер стверджують, що «в [такому] хаосі легко поховати посадові злочини». Вони також вважають, що в умовах федералізму більшу роль відіграють близькі контакти й особисті відносини, а цей чинник призводить до зростання рівня корупції.

> Висновок

Вивчення корупції в її зв'язку з політичними системами та інститутами є новою сферою досліджень, що активно розвивається. Ідеї, викладені в цьому модулі, варті зацікавленого вивчення студентами в усьому світі. Розуміння різних проявів корупції та пов'язаних із нею ризиків у різних політичних системах дозволить студентам отримати конкретніше уявлення про це складне явище, його наслідки та засоби боротьби з ним.

> Джерела

За ред.: Абед, Джордж, і Санджив Гупта (Abed, George and Sanjeev Gupta, eds.) (2002). Урядування, корупція й ефективність економіки (Governance, Corruption and Economic Performance). Вашингтон, округ Колумбія, Міжнародний валютний фонд.

Алатас, Саїд Хуссейн (Alatas, Syed Hussein) (1990). Корупція: її характер, причини та наслідки (Corruption: Its Nature, Causes and Consequences). Олдершот: Avebury.

Аллен, Ніколас, Сара Берч і Кат'я Сарм'єнто-Мірвальдт (Allen, Nicholas, Sarah Birch and Katja Sarmiento-Mirwaldt) (2018). Чесність понад усім іншим? Очікування і сприйняття політичної поведінки в трьох зрілих демократіях (Honesty above All Else? Expectations and Perceptions of Political Conduct in Three Established Democracies). *Comparative European Politics*, т. 16, вип. 3 (травень), с. 511-534.

Алон, Іллан, та інші (Alon, Illan, and others) (2016). Корупція, тип режиму та економічне зростання (Corruption, Regime Type and Economic Growth). *Public Finance and Management*, т. 16, № 4, с. 332-361.

» Доступ за посиланням: <https://pdfs.semanticscholar.org/4a98/16e3f7591e0b03be20f70a8435b4ac87f051.pdf>.

Андуїса, Ева, Айна Гальєго і Жорді Муньос (Anduiza, Eva, Aina Gallego and Jordi Muñoz) (2013). Заплющення очей: експериментальні докази вузькопартійних упереджень у ставленні до корупції (Turning a Blind Eye: Experimental Evidence of Partisan Bias in Attitudes Toward Corruption). *Comparative Political Studies* т. 46, вип. 12 (травень), с. 1664-1692.

Андвіг, Єнс Кр. (Andvig, Jens Chr.) (2006). Корупція і швидкі зміни (Corruption and fast change). *Journal of World Development*, т. 34, вип. 2 (лютий), с. 328-340.

Боґенхольм, Андреас, і Ніколас Черрон (Bågenholm, Andreas, and Nicholas Charron) (2015). Антикорупційні партії та належне урядування (Anti-Corruption Parties and Good Government). За ред. Карла Дальстрьома і Лени Венгнерюд. Еліти, інститути і якість урядування (In: Carl Dahlström and Lena Wängnerud, eds. *Elites, Institutions and the Quality of Government*), Лондон: Palgrave Macmillan UK.

Брукер, Пол (Brooker, Paul) (2014). Недемократичні режими. Порівняльний аналіз державного управління і політики (Non-Democratic Regimes. *Comparative Government and Politics*). Palgrave Macmillan.

Буєно де Мескіта, Брюс, та інші (Bueno de Mesquita, Bruce, and others) (2003). Логіка політичного виживання (The Logic of Political Survival). Кембридж. МА: MIT Press.

Карамані, Даніеле (Caramani, Daniele) (2017). Порівняльна політологія (Comparative Politics). Oxford University Press.

Чан, Ерік С. (Chang, Eric S.) (2005). Електоральні стимули для політичної корупції за пропорційної системи з відкритими списками (Electoral Incentives for Political Corruption under Open-List Proportional Representation). *The Journal of Politics*, т. 67, вип. 3 (серпень), с. 716-730.

Чан, Ерік, і Мір'ям А. Голден (Chang, Eric, and Miriam A. Golden) (2010). Джерела корупції в авторитарних режимах (Sources of Corruption in Authoritarian Regimes). *Social Science Quarterly*, т. 91, № 1 (березень).

» Доступ за посиланням: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1339972.

Чен, Фан (Cheng, Fang) (2017). Гендерне питання і корупція: культурний сценарій, наративи і суперечки в сучасному Китаї (Gender and Corruption: the cultural script, narratives and contentions in contemporary China). *Modern China*, т. 43 (1) с. 66-94.

Кобб, Майкл, і Ендрю Дж. Тейлор (Cobb, Michael, and Andrew J. Taylor) (2015). Відсутність зла: обмежена користь від кампаній проти партійної корупції (An Absence of Malice: The Limited Utility of Campaigning Against Party Corruption). *American Politics Research*, т. 43, вип. 6 (лютий), с. 923-951.

Кольєр, Майкл В. (Collier, Michael W.) (2002). Пояснення корупції: підхід на основі інституційного вибору (Explaining Corruption: An Institutional Choice Approach). *Crime, Law and Social Change*, т. 38, вип. 1, с.1-32.

Дальстрьом, Карл, і Віктор Лапуенте (Dahlström, Carl, and Victor Lapuente) (2015). Демократична і професійна підзвітність (Democratic and Professional Accountability). За ред. Карла Дальстрьома і Лени Венгнерюд. Еліти, інститути і якість урядування (In: Carl Dahlström and Lena Wängnerud, eds. *Elites, Institutions and the Quality of Government*), Лондон: Palgrave Macmillan.

Дальстрьом, Карл, Віктор Лапуенте і Ян Теорелл (Dahlström, Carl, Victor Lapuente, and Jan Teorell) (2012). Заслуга меритократизації: політика, бюрократія і інституційні запобіжники корупції (The Merit of Meritocratization: Politics, Bureaucracy, and the Institutional Deterrents of Corruption). *Political Research Quarterly*, т. 65, вип. 3 (червень), с. 656-668.

Дебські, Джулія, та інші (Debski, Julia, and others) (2018). Гендер і корупція: знехтувана роль культури (Gender and corruption: the neglected role of culture). *European Journal of Political Economy* 55, с. 526-537

Фернандес-Васкес, Пабло, Пабло Барбера і Гонсало Рівєро (Fernández-Vázquez, Pablo, Pablo Barberá, and Gonzalo Rivero) (2016). Викорінення корупції чи підтримка корупції? Різномірні електоральні наслідки скандалів (Rooting Out Corruption or Rooting for Corruption? The Heterogeneous Electoral Consequences of Scandals). *Political Science Research and Methods*, т. 4, вип. 02, с. 379-397.

Фішер, Джастін, і Тодд А. Ейзенштадт (Fischer, Justin, and Todd A. Eisenstadt) (2004). Вступ: порівняльний аналіз фінансування партій: що слід зробити? (Introduction: comparative party finance: what is to be done?) *Party Politics*, т. 10, вип. 6 (листопад), с. 619-626.

Фісман, Рей, і Мір'ям А. Голден (Fisman, Ray, and Miriam A. Golden) (2017). Корупція: що треба знати кожному (Corruption: What Everyone Needs to Know). Нью-Йорк: Oxford University Press.

Джеррінг, Джон, і Стром С. Текер (Gerring, John, and Strom C. Thacker) (2004). Політичні інститути і корупція: роль унітаризму і парламентаризму (Political Institutions and Corruption: The Role of Unitarism and Parliamentarism). *British Journal of Political Science*, т. 34.

За ред. Голдмана, Келля, Могенса Педерсена і Ейвіна Естеруда (Goldmann, Kjell, Mogens Pedersen, and Øyvind Østerud, eds.) (1997). *Statsvetenskapligt Lexikon*. Universitetsförlaget.

Грооп, Катарина (2013). Підзвітність і корупція: дослідження політичних інститутів як арбітрів між принципалами й агентами (Accountability and corruption: a study into political institutions as referees between principals and agents). Åbo Akademi University Press.

За ред. Гейденгеймера, Арнольда Дж., і Майкла Джонстона (Heidenheimer, Arnold J., and Michael Johnston, eds.) (2002). Політична корупція: концепції й контексти (Political Corruption: Concepts & Contexts). Нью-Брансвік (Нью-Джерсі): Transaction Publishers.

Голлієр, Джеймс, і Леонард Вантчекон (Hollyer, James, and Leonard Wantchekon) (2011). Корупція в автократіях (Corruption in Autocracies).

» Доступ за посиланням: www.princeton.edu/~lwantche/Corruption_in_Autocracies.

Голмберг, Сьорен, і Бу Ротштейн (Holmberg, Sören, and Bo Rothstein) (2015). У гарних суспільствах гарних лідерів варто тримати на повідці (Good Societies Need Good Leaders on a Leash). Еліти, інститути і якість державної влади, за ред. Карла Дальстрьома і Лени Венгнерюд (In *Elites, Institutions and the Quality of Government*, Carl Dahlström and Lena Wängnerud, eds.). Лондон: Palgrave Macmillan.

Гаф, Ден, і Вільям Р. Гістон (Hough, Dan, and William R. Heaston) (2018). Мистецтво нерозуміння сутності: ФІФА і контроль за корупцією (The Art of Missing the Point: FIFA and the Control of Corruption). Корупція і норми: чому мають значення неформальні правила, за ред. Іни Куббе і Анніки Енгельберт (In Corruption and Norms: Why Informal Rules Matter, Ina Kubbe and Annika Engelbert, eds.). Лондон: Palgrave Macmillan.

Хіменес, Хуан Луїс, і Кармен Гарсія (Jiménez, Juan Luis, and Carmen García) (2018). Чи породжує корупція серед місцевих чиновників тенденційний вплив на вибори? (Does Local Public Corruption Generate Partisan Effects on Polls?) *Crime, Law and Social Change* т. 69, вип. 1 (лютий), с. 3-23.

Джонстон, Майкл (Johnston, Michael) (2005). Синдроми корупції (Syndromes of Corruption). Cambridge University Press.

Джонстон, Майкл (Johnston, Michael) (2013). Більше, ніж потрібно, менше, ніж достатньо: демократизація і контроль за корупцією (More than Necessary, Less than Sufficient: Democratization and the Control of Corruption). *Social Research*, т. 80, № 4 (зима), с. 1237-1258.

Джонстон, Майкл (Johnston, Michael) (2014). Корупція, суперечки й реформи: сила глибокої демократизації (Corruption, Contention, and Reform: The Power of Deep Democratization). Cambridge University Press.

Джонстон, Майкл (Johnston, Michael) (2017). Презавантаження реформ: розбудова тривалого спротиву корупції (Reform, Rebooted: Building Long-Term Resistance to Corruption). *Georgetown Journal of International Affairs*, т. 18, вип. 2, с. 3-9.

Катц, Річард, і Пітер Мейр (Katz, Richard, and Peter Mair) (1995). Зміна моделей партійної організації та партійної демократії: виникнення картельної партії (Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party). *Party Politics*, т. 1, вип. 1 (січень), с. 5-28.

Клашня, Марко (Klašnja, Marko) (2017). Необізнані виборці й корумповані політики (Uninformed Voters and Corrupt Politicians). *American Politics Research*, т. 45, вип. 2 (січень), с. 256-279.

Крамер, Елізабет (Kramer, Elisabeth) (2018). Викорінення корупції: не можна просто сподіватися на демократію (Eradicating Corruption: You Can't Just Pin Your Hopes on Democracy). *Public Administration Review*. Американська асоціація державного управління (American Association for Public Administration).

» Доступ за посиланням: www.publicadministrationreview.com/2018/10/22/622/.

Куббе, Іна (Kubbe, Ina) (2017). «Демократична культура» Європи в боротьбі з корупцією (Europe's 'Democratic Culture' in the Fight against Corruption). *Crime, Law and Social Change*, т. 70, вип. 2 (вересень), с. 217-240.

За ред. Куббе, Іни, та Анніки Енгельберт (Kubbe, Ina, and Annika Engelbert, eds.) (2018). Корупція і норми: чому мають значення неформальні правила (Corruption and Norms: Why Informal Rules Matter). Лондон Palgrave Macmillan.

Кунер, Тім (Kuhner, Tim) (2016). Плутократія і партократія: тлумачення конституції породжує олігархії (Plutocracy and Partyocracy: Oligarchies Born of Constitutional Interpretation). *Review of Constitutional Studies*, т. 21, вип. 1, с. 115-142.

Кукучка, Роберто (Kukutschka, Roberto) (2018). Антикорупційні стратегії для авторитарних держав (Anti-corruption strategies for authoritarian states). Відповіді експертів У4. Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів У4, Інститут Кр. Мікельсена

Левіцкі, Стівен, і Деніел Зіблатт (Levitsky, Steven and Daniel Ziblatt) (2018). Як помирають демократії: що історія сповіщає про майбутнє (How Democracies Die: What History Reveals About the Future). Нью-Йорк: Penguin Random House LLC.

Монтінола, Гебріел Р., і Роберт Джекмен (Montinola, Gabriel R., and Robert Jackman) (2002). Джерела корупції: міжкраїнне дослідження (Sources of Corruption: A Cross-Country Study). *British Journal of Political Science*, т. 32, вип. 01 (січень), с. 147-170.

Менес, Ребека (Menes, Rebeca) (2006). Обмеження для руки, що хапає, хабарництво і зростання в американських містах, 1880-1930 (Limiting the Reach of the Grabbing Hand, Graft and Growth in American Cities, 1880 to 1930). За ред. Едварда Л. Глейзера і Клаудії Голдвін. Корупція і реформи: уроки з історії Америки (In: Edward L. Glaeser and Claudia Goldin, eds. *Corruption and Reform: Lessons from America's History*). Національне бюро економічних досліджень; University of Chicago Press.

» Доступ за посиланням: www.nber.org/chapters/c9978.pdf.

Норт, Дуглас Сесіл (North, Douglass Cecil) (1990). Інститути, інституційні зміни та функціонування економіки (Institutions, Institutional change and economic performance). Cambridge University Press.

О'Хара, Патрік, і Вінченцо А. Сайнато (O'Hara, Patrick, and Vincenzo A. Sainato) (2015). Монетизація поліції: вектори корупції в роботі у вільний час під керівництвом установи (Monetizing the police: Corruption vectors in agency- managed off-duty work). *Policy and Society*, т. 34, вип. 2 (березень), с. 151-164.

Петті, Чарльз, і Рон Джонстон (Pattie, Charles, and Ron Johnston) (2012). Електоральний вплив скандалу щодо витрат британських парламентаріїв 2009 року (The Electoral Impact of the UK 2009 MPs' Expenses Scandal). *Political Studies*, т. 60, вип. 4, с. 730-750.

Прінг, Коралі, і Джон Вуші (Pring, Coralie, and Jon Vushi) (2019). Розв'язання кризи демократії, сприяння верховенству права і боротьба з корупцією (Tackling the Crisis of Democracy, Promoting Rule of Law and Fighting Corruption). Transparency International.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/en/news/tackling-crisis-of-democracy-promoting-rule-of-law-and-fighting-corruption.

Скерроу, С'юзан, Пол Вебб і Томас Погунтке (Scarrow, Susan, Paul Webb and Thomas Poguntke) (2017). Організація політичних партій: представництво, участь і влада (Organizing Political Parties: Representation, Participation, and Power). Нью-Йорк: Oxford University Press.

Шнайдер, Фрідріх (Schneider, Friedrich) (2007). Тіньові економіки й корупція в усьому світі: нові прогнози для 145 країн. *Economics*, no. 9 (липень).

» Доступ за посиланням: <https://ftp.iza.org/dp2315.pdf>.

Селдадьо, Гаррі, і Якоб Де Хаан (Seldadyo, Harry, and Jakob De Haan) (2011). Чи є корупція справді стійкою? (Is Corruption Really Persistent?) *Pacific Economic Review*, т. 16, вип. 2 (травень), с. 192-206.

Шугарт, Меттью С. (Shugart, Matthew S.) (1999). Президентське правління, парламентаризм і надання колективних благ у менш розвинутих країнах (Presidentialism, Parliamentarism, and the Provision of Collective Goods in Less-Developed Countries). *Constitutional Political Economy*, т. 10, вип. 1 (березень), с. 53-88.

Смірнова Валерія (Smirnova, Valeria) (2018). Для чого робити прозорим фінансування політичної діяльності? Пояснення успіху Групи держав проти корупції (GRECO) у реформуванні національних правових норм фінансування політичної діяльності (Why make political finance transparent? Explaining the Group of States against Corruption (GRECO)'s success in reforming national political finance regulation). *European Political Science Review*, т. 10, вип. 4 (червень), с. 565-588. Cambridge University Press.

Стенсьота, Гелена, Лена Венгнерюд і Річард Свенссон (Stensöta, Helena, Lena Wängnerud, and Richard Svensson) (2015). Гендерні питання і корупція: посередницька сила інституційної логіки (Gender and Corruption: the mediating power of institutional logics). *Governance: An international Journal of Policy, Administration, and Institutions*, т. 28, № 4, с. 475-496.

Стівенсон Метью (Stephenson, Matthew) (2019). Деякі гарні і погані новини про тлумачення Transparency International свого останнього Індексу сприйняття корупції (Some Good News and Bad News About Transparency International's Interpretation of its Latest Corruption Perception Index). Глобальний антикорупційний блог.

» Доступ за посиланням: <https://globalanticorruptionblog.com/2019/02/07/some-good-news-and-bad-news-about-transparency-internationals-interpretation-of-its-latest-corruption-perceptions-index/>.

Стокемер, Деніел (Stockemer, Daniel) (2018). Гендерна рівність і корупція на виборах: деякі висновки на основі місцевих виборів у Македонії (Gender equality and electoral corruption: some insights from the local elections in Macedonia). *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, т. 26, вип. 2-3, с. 267-275.

Сунь, Х.Е. (Sung, H.E.) (2004). Демократія і політична корупція: міжкраїнне порівняння (Democracy and political corruption: A cross-national comparison). *Crime, Law and Social Change*, т. 41, вип. 2 (березень), с. 179-192

Саттон, Тревор (Sutton, Trevor) (2017). Чи можна відокремити боротьбу з корупцією від демократії (Can You Separate the Fight Against Corruption from Democracy?) *The National Interest*.

» Доступ за посиланням: <https://nationalinterest.org/feature/can-you-separate-the-fight-against-corruption-democracy-23350>.

Свами, Ананд, та інші (Swamy, Anand, and others) (2001). Гендер і корупція (Gender and Corruption). *Journal of Development Economics*, т. 64, вип. 1, с. 25-55.

Усланер, Ерік, і Бу Ротштейн (Uslaner, Eric, and Bo Rothstein) (2016). Історичні коріння корупції: державотворчість, економічна нерівність і масова освіта (The Historical Roots of Corruption: State Building, Economic Inequality, and Mass Education). *Comparative Politics*, т. 48, вип. 2, с. 227-248.

Вівіан, Нік, Маркус Вагнер і Джессіка Тарлов (Vivyan, Nick, Markus Wagner, and Jessica Tarlov) (2012). Неналежна представницька поведінка, сприйняття виборців і підзвітність: докази на основі скандалу щодо витрат у Палаті громад 2009 року (Representative Misconduct, Voter Perceptions and Accountability: Evidence from the 2009 House of Commons Expenses Scandal). *Electoral Studies*, т. 31, вип. 4 (грудень), с. 750-763. Elsevier Inc.

Воррен, Марк Е. (Warren, Mark E.) (2004). Що означає корупція в умовах демократії (What does corruption mean in a democracy). *American Journal of Political Science*, т. 48, № 2 (квітень), с. 328-343.

Ядав, Вініта, і Бумба Мухерджі (Yadav, Vineeta, and Bumba Mukherjee) (2015). Політика корупції в умовах диктатур (The Politics of Corruption in Dictatorships). Cambridge University Press.

Залозная, Марина (Zaloznaya, Marina) (2015). Чи виплоджує авторитаризм корупцію? (Does Authoritarianism Breed Corruption?) *Law and Social Inquiry*, т. 40 (травень), с. 345-376.

Цехмайстер, Елізабет, і Деніел Зізумбо-Колунга (Zechmeister, Elizabeth, and Daniel Zizumbo-Colunga) (2013). Різні політичні наслідки занепокоєння з приводу корупції у добрі та погані часи (The Varying Political Toll of Concerns About Corruption in Good Versus Bad Economic Times). *Comparative Political Studies*, т. 46, вип. 10, с. 1190-1218.

Вправи

У цьому розділі містяться пропозиції щодо навчальних вправ для проведення під час занять і перед ними, а завдання після занять для оцінювання того, як студенти зрозуміли модуль, надаються в окремому розділі.

Вправи, наведені в цьому розділі, найбільше підходять для навчальних груп до 50 осіб, де студентів можна легко поділити на невеликі підгрупи для обговорення конкретних прикладів або виконання вправ, після чого представники підгруп можуть надавати відповіді всій аудиторії. Хоча таку саму структуру з невеликих груп можна створити й у великих групах з кількох сотень студентів, це завдання, втім, є складнішим і, можливо, викладачеві буде варто скорегувати методи ведення занять, щоб забезпечити достатній час для дискусій у підгрупах, а також для відповідей перед усією аудиторією. Найпростіший спосіб виконати вимогу про обговорення в малих групах, якщо аудиторія є великою, – це попросити студентів обговорювати питання разом з чотирма-п'ятьма іншими студентами, які сидять поруч. З огляду на часові обмеження, не всі підгрупи зможуть представити відповіді в кожній вправі. Викладачеві рекомендується довільно обирати ту чи іншу підгрупу та намагатися дати кожній підгрупі можливість висловитися принаймні один раз під час заняття. За наявності часу викладач може організувати дискусію за участю всіх студентів після того, як усі підгрупи висловлять свою думку.

Усі вправи цього розділу можуть виконувати студенти як бакалавріату, так і магістратури. Водночас з огляду на істотні розбіжності в попередніх знаннях та досвіді студентів із цих питань, рішення про доцільність виконання вправ мають ухвалюватися залежно від відповідного освітнього та соціального контексту. Викладачеві пропонується зіставити та поєднати кожну вправу з ключовими питаннями, що розглядалися в цьому модулі.

Викладачам також рекомендується із самого початку заняття створити сприятливу та дружню атмосферу, яка має панувати до того, як розпочнеться перша вправа. Цього можна досягти, якщо в дусі підтримки встановити зі студентами контакт, дізнатися, з дотриманням поваги, про їхнє початкове ставлення до корупції та виявляти справжній інтерес до їхніх поглядів. Щойно студенти побачать, що викладач ставиться з повагою та щирим інтересом до їхніх поглядів на матеріал, а також послідовно припиняє будь-які кпини чи недружні зауваження з боку присутніх в аудиторії, таке безпечне середовище сприятиме ефективному навчанню та розвитку.

➤ Вправа № 1. Чому люди переобирають корумпованих лідерів?

Перед початком заняття дайте студентам завдання дослідити пояснення причин того, чому виборці обирають і переобирають корумпованих лідерів. Під час заняття розділіть їх на групи і дайте їм завдання обговорити в групах пояснення, які вони знайшли, а також питання про те, чи застосовні – а якщо так, то в який спосіб – знайдені ними причини до їхньої власної країни. Відтак попросіть представників кожної групи доповісти перед всіма студентами про результати обговорення в групах.

Рекомендації для викладача

Щоб допомогти студентам у проведенні дослідження до початку заняття, викладач може попросити їх дати відповіді на такі запитання:

- Чому корумпованих лідерів переобирають?
- Чи варто голосувати за політичну партію, яку ви не підтримуєте, аби лише позбутися панівного корумпованого режиму? Поясніть, чому так або чому ні.
- Чи переобирали ви коли-небудь корумпованого політика? Обґрунтуйте вашу відповідь.
- З яких головних причин виборці обирають корумпованих лідерів?
- Чи має значення корумпованість політика, який «робить своє діло»? Обґрунтуйте вашу відповідь.
- Чому високоморальні опозиційні партії/кандидати можуть не бути обраними навіть за корумпованих режимів?

Якщо студенти «застрягають на місці» під час дискусій у малих групах, викладач може поживавити дискусію й запропонувати для обговорення якесь із наступних пояснень невігластва або всепрощення виборців (з числа наведених у розділі «Ключові питання»):

Гіпотеза непослідовності: громадяни не завжди є послідовними у практиці голосування на виборах різних рівнів

Інформаційна гіпотеза: виборці підтримують корумпованих політиків, коли не мають інформації про причетність кандидата до корупції, на основі якої вони могли б робити вибір у кабінках для голосування.

Гіпотеза «партії-кандидати»: різниця між партіями і кандидатами – виборці беруть до уваги не лише індивідуальні здібності та результати діяльності кандидатів; те, від якої партії висувається кандидат, може мати важливіше значення для їхнього рішення, за кого голосувати (партійна лояльність)

Гіпотеза компромісу: виборці очікують, що (не)прямі вигоди від дій політика переважать негативні наслідки, що пов'язуються з корупцією та іншою незаконною діяльністю; громадяни радше проголосують за корумпованого, але компетентного політика, ніж за чесного, але некомпетентного; вони прагнуть компромісу між антикорупційними реформами та іншими бажаними цілями, як-от підвищення добробуту або залучення інвестицій на місцевому рівні

Гіпотеза лояльності: виборці, що голосують за праві партії, є лояльнішими і відданішими, ніж виборці, що голосують за лівих (наприклад, в Іспанії, Франції, Угорщині)

Загальний час: 45-60 хвилин

> Вправа № 2. Обговорюємо державне фінансування політичних партій

У цій вправі студенти мають проаналізувати різні засоби фінансування політичних партій, обговорити їхні переваги та недоліки та переконати аудиторію в тому, що обраний ними засіб фінансування політичних партій найкраще підходить для їхньої країни. Ця вправа допоможе студентам застосувати критичне мислення в питанні фінансування партій.

Рекомендації для викладача

Студентів необхідно поділити на дві групи – групу А і групу Б. Група А знаходить аргументи на користь державного фінансування політичних партій, а група Б формулює аргументи, які спростовують цю позицію. Аргументи обох груп мають стосуватися ролі і функцій політичних партій у контексті питань корупції. Обидві групи мають 15 хвилин на підготовку, а потім 20 хвилин на обговорення аргументів за і проти державного фінансування політичних партій. Протягом часу, що залишився, обидві групи мають також обговорити альтернативний варіант фінансування партій шляхом приватних пожертвувань та дати йому оцінку.

Якщо дозволить час, викладач може розділити студентів на три групи. Поки групи А і Б дискутують щодо різних шляхів фінансування політичних партій, студенти в групі В гратимуть роль законодавців, які мають вирішити, який з альтернативних варіантів застосувати у власній країні на основі аргументації, викладеної іншими двома групами.

Викладач керує дискусією, ставлячи такі запитання:

- Чи фінансуються партії державою в цій країні?
- Якими є переваги державного фінансування політичних партій?
- Чи має країна змінити свої правила фінансування політичних партій? Чому?
- Які існують альтернативні варіанти фінансування політичних партій?
- Чи є вони кращими за державне фінансування? Чому?
- Чи варто дозволити приватним компаніям та іноземним фондам жертвувати гроші політичним партіям?
- У чому полягає ризик зловживань у кожному з альтернативних варіантів, запропонованих групами?

Загальний час: 50 хвилин

> Вправа № 3. Заснування «антикорупційної партії»

Дайте студентам завдання обговорити питання і зробити відповідні висновки про те, як заснувати антикорупційну партію в умовах демократичного та/або авторитарного режиму.

Рекомендації для викладача

Викладач ділить студентів на групи (кількість груп залежатиме від кількості студентів та наявного часу). Після цього кожна група має розробити концепцію антикорупційної партії.

Перед кожною групою викладач ставить таке завдання:

- обговорити ідеологію партії
- визначити цілі і завдання партії
- запропонувати стратегію приборкання корупції в їхній країні
- обговорити організаційну структуру та структуру фінансування партії
- визначити, у чому їхня партія буде реальною альтернативою партіям-опонентам

Усі групи представляють в аудиторії свої концепції нової антикорупційної партії, а потім визначається, яка «партія» одержала більше голосів усіх студентів.

Загальний час: 50 хвилин

Рекомендована структура занять

У цьому розділі містяться рекомендації щодо послідовності викладання, а також строків, в які планується досягти результатів навчання в межах тригодинного курсу. Можливо, викладач вважатиме за доцільне пропустити або скоротити деякі з наведених нижче сегментів, щоб запланувати більше часу на інші елементи, включно зі вступом, прийомами подолання скутості аудиторії, висновками або короткими перервами. Цю структуру можна адаптувати до триваліших або коротших занять з урахуванням того, що в різних країнах тривалість занять є різною.

Вступ (10 хвилин)

- Стисле представлення визначення корупції та концепцій, що розглядаються в Модулі 3, як-от політичні системи та чотири ідеальні «синдроми» Джонстона.

Характеристики певних політичних систем та окремих антикорупційних стратегій, а також різниці між ними (40 хвилин)

- На основі розділу «Ключові питання» викладаються характеристики демократичної, гібридної та авторитарної систем, стисло пояснюється різниця між ними та висвітлюються певні антикорупційні стратегії, які застосовуються в цих системах.

Чому в демократіях досі існує корупція? (10 хвилин)

- Обговорення разом із студентами різних пояснень невігластва виборців, компромісів та небажання протидіяти корумпованим політикам/режимам.

Синдроми корупції (30 хвилин)

- Інформування про ключові характеристики синдромів корупції за Джонстоном (10 хвилин)
- Студенти мають навести приклади кожного з цих синдромів (10 хвилин)

Політика корупції і варіанти фінансування (60 хвилин)

- Роз'яснення таких питань: чому партії фінансуються або можуть фінансуватися; правове регулювання діяльності політичних партій; який вплив це має на корупцію (15 хвилин).
- Виконання Вправи 2 або Вправи 3 (45 хвилин).

Тематичні приклади з порівняльною перспективою (30 хвилин)

- Перегляд одного з відеоматеріалів, зазначених у розділі «Додаткові навчально-методичні матеріали» цього модуля. Це може бути, наприклад, «Корупція в Америці є законною» (6 хвилин) або «Чи існує проблема корупції в Південній Африці?» (9 хвилин)
- Студенти повинні дати оцінку антикорупційним механізмам, які існують в демократичних або авторитарних системах; крім того, вони мають розглянути питання потенційної вигоди від корупції в обох системах (15 хвилин)
- Альтернативний варіант: студенти можуть написати короткий есей (див. розділ «Оцінювання знань студентів») або представити свої погляди в аудиторії.

Основна література

Амундсен, Інґе (Amundsen, Inge) (2006). Політична корупція (Political Corruption). Берген, Норвегія; Інститут Кр. Мікельсена, Центр антикорупційних ресурсів У4

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/political-corruption.

Брукер, Пол (Brooker, Paul) (2014). Недемократичні режими. Порівняльний аналіз державного управління і політики (Non-Democratic Regimes. Comparative Government and Politics). Palgrave Macmillan.

Джонстон, Майкл (Johnston, Michael) (2014). Корупція, суперечки й реформи: сила глибокої демократизації (Corruption, Contention, and Reform: The Power of Deep Democratization). Cambridge University Press.

Кукучка, Роберто (Kukutschka, Roberto) (2018). Антикорупційні стратегії для авторитарних держав (Anti-corruption strategies for authoritarian states). Відповіді експертів У4. Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів У4, Інститут Кр. Мікельсена.

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/anti-corruption-strategies-for-authoritarian-states.

Роуз-Акерман, С'юзан (Rose-Ackerman, Susan) (1999). Політична корупція і демократія (Political Corruption and Democracy). Faculty Scholarship Series 592. Нью-Гейвен: Yale Law School.

» Доступ за посиланням: https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/592/.

Роуз-Акерман, С'юзан, і Бонні Дж. Паліфка (Rose-Ackerman, Susan, and Bonnie J. Palifka) (2016). Корупція і державна влада. Причини, наслідки і реформування (Corruption and Government. Causes, Consequences, and Reform). Cambridge University Press.

Прінґ, Коралі, і Джон Вруші (Pring, Coralie, and John Vrushii) (2019). Розв'язання кризи демократії, сприяння верховенству права і боротьба з корупцією (Tackling the Crisis of Democracy, Promoting Rule of Law and Fighting Corruption). Берлін: Transparency International.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/news/feature/tackling_crisis_of_democracy_promoting_rule_of_law_and_fighting_corruption.

Ядав, Вініта (Yadav, Vineeta) (2011). Політичні партії, бізнес-групи і корупція в країнах, що розвиваються (Political Parties, Business Groups, and Corruption in Developing Countries). Oxford University Press.

Додаткова література

Адеммер, Естер, Джулія Лангбейн і Тан'я А. Бьорзель (Ademmer, Esther, Julia Langbein, and Tanja A. Börzel) (2018). Різновиди суспільних порядків: політичні й економічні основи гібридної (не) стабільності на пострадянському просторі (Varieties of Social Orders: The Political and Economic Fundamentals of Hybrid (in)Stability in the Post-Soviet Space). EU-STRAT Working Paper Series. Берлін: Проект EU-STRAT.

» Доступ за посиланням: <http://eu-strat.eu/wp-content/uploads/2018/06/EU-STRAT-Working-Paper-No.11.pdf>.

Баур, Моніка, і Маша Граймс (Bauhr, Monika, and Marcia Grimes) (2017). Приборкання корупції через прозорість? Концепції, заходи та емпіричний сенс (Transparency to Curb Corruption? Concepts, Measures and Empirical Merit). *Crime, Law and Social Change*, т. 68, вип. 4 (листопад), с. 431-458. Springer Netherlands.

Карамані, Даніеле (Caramani, Daniele) (2017). Порівняльна політологія (Comparative Politics). Oxford University Press.

Чейс, Сара (Chayes, Sarah) (2016). Структура корупції: системний аналіз на основі євразійських прикладів (The Structure of Corruption: A Systemic Analysis Using Eurasian Cases). Вашингтон, округ Колумбія, Фонд Карнегі за міжнародний мир.

» Доступ за посиланням: <https://carnegieendowment.org/2016/06/30/structure-of-corruption-systemic-analysis-using-eurasian-cases-pub-63991>.

Гейл, Генрі Е. (Hale, Henry E.) (2015). Політика патронажу: динаміка євразійських режимів з порівняльної перспективи (Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective). Проблеми міжнародної політики (Problems of International Politics). Нью-Йорк, штат Нью-Йорк: Cambridge University Press.

Джонстон, Майкл (Johnston, Michael) (2005). Синдроми корупції (Syndromes of Corruption). Cambridge University Press.

Джонстон, Майкл (Johnston, Michael) (2013). Як мені проголосувати проти негідників? Чому виборці не завжди карають на виборах корумпованих політиків (How Do I Vote the Scoundrels Out? Why Voters Might Not Punish Corrupt Politicians at the Polls). *Crime, Law and Social Change*, т. 60, вип. 5, с. 503-514. Springer Netherlands

Лессіг, Лоуренс (Lessig, Lawrence) (2013). Інституційну корупцію визначено (Institutional Corruption Defined). *Journal of Law, Medicine and Ethics*, т. 41, вип. 3 (жовтень), с. 553-555. Wiley

Томпсон, Денніс (Thompson, Dennis) (2018). Теорії інституційної корупції (Theories of Institutional Corruption). *Annual Review of Political Science*, т. 21, с. 495-513. Annual Reviews.

Ліндберг, Стаффан І. (Lindberg, Staffan I.) (2013). Мапування підзвітності: ключова концепція і підвиди (Mapping Accountability: Core Concept and Subtypes). *International Review of Administrative Sciences*, т. 79, вип. 2 (червень), с. 202-226. SAGE Publications

Мендель, Тобі, та інші (Mendel, Toby, and others) (2014). Міжнародні стандарти прозорості і підзвітності (International Standards on Transparency and Accountability). Довідковий документ 47. Берлін: Democracy reporting international.

За ред. Менділоу, Джонатана, і Еріка Феліпо (Mendilow, Johnathan, and Eric Phélippeau, eds.) (2018). Посібник з фінансування політичних партій (Handbook of Political Party Funding). Edward Elgar Publishing.

Мунджіу-Піппіді, Аліна (Mungiu-Pippidi, Alina) (2015). У пошуках належного урядування: як суспільства розбудовують контроль за корупцією (The Quest for Good Governance: How Societies Develop Control of Corruption). Cambridge University Press.

Норт, Дуглас, Джон Джозеф Волліс і Баррі Р. Вайнгаст (North, Douglass, John Wallis, and Barry Weingast) (2009). Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії (Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History). Cambridge University Press.

За ред. Смілова, Даніела, і Юрія Топлала (Smilov, Daniel, and Jurij Toplal, eds.) (2008). Політичне фінансування і корупція у Східній Європі: перехідний період (Political Finance and Corruption in Eastern Europe: The Transition Period). Ashgate Publishing, Ltd.

Філп, Марк, і Елізабет Давід-Барретт (Philp, Mark, and Elizabeth Dávid-Barrett) (2015). Реалізм стосовно політичної корупції (Realism about Political Corruption). Annual Review of Political Science, т. 18, вип. 1, с. 387-402. Annual Reviews.

Філп, Марк (Philp, Mark) (2013). Визначення політичної корупції (The Definition of Political Corruption). За ред. Пола М. Гейвуда, Міжнародний посібник з політичної корупції видавництва «Рутледж» (In: Paul M. Heywood, ed. The Routledge International Handbook of Political Corruption), Лондон, Routledge.

Воррен, Марк (Warren, Mark) (2013). Значення корупції в демократіях (The Meaning of Corruption in Democracies). За ред. Пола М. Гейвуда, Міжнародний посібник з політичної корупції видавництва «Рутледж» (In: Paul M. Heywood, ed. The Routledge International Handbook of Political Corruption), Лондон, Routledge.

Тематичні дослідження, присвячені порівняльному аналізу зв'язку між корупцією і політикою (Case studies that focus on the corruption-politics nexus from a comparative perspective):

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (2010). Корупція в Афганістані: хабарництво за повідомленнями його жертв (Corruption in Afghanistan: Bribery as reported by the victims). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghanistan-corruption-survey2010-Eng.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (2011). Корупція в Хорватії: хабарництво за досвідом населення (Corruption in Croatia: Bribery as experienced by the population). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Croatia_corruption_report_web_version.pdf

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (2011). Корупція в Сербії: хабарництво за досвідом населення (Corruption in Serbia: Bribery as experienced by the population). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Serbia_corruption_report_web.pdf.

Оцінювання знань студентів

У цьому розділі містяться пропозиції щодо завдань після занять для оцінювання того, як студенти зрозуміли модуль. Пропозиції щодо завдань під час занять містяться в розділі «Вправи».

Пропонується виконати таке завдання протягом двох тижнів після завершення модуля:

Напишіть підсумковий есей обсягом приблизно в 2,5 тис. слів на основі обраної вами статті в ЗМІ на тему корупційного скандалу. Критично проаналізуйте цей скандал, поясніть його причини, а також потенційні стратегії запобігання подібним скандалам у майбутньому. Розкриваючи цю тему, обов'язково встановіть зв'язок між скандалом і політичною системою країни, дайте оцінку цьому зв'язку. Обов'язково обґрунтуйте ваші погляди і викладіть причини того, чому ви аналізуєте саме обраний вами приклад.

Додаткові навчально-методичні матеріали

У цьому розділі містяться посилання на відповідні навчальні матеріали, як-от відеоматеріали та тематичні приклади, які можуть допомогти у викладанні питань, включених до цього модуля. Викладачі можуть адаптувати до своїх потреб слайди та інші ресурси.

> Відеоматеріали:

Найбільший корупційний скандал в історії Латинської Америки (The biggest corruption scandal in Latin America's history) (2018). Vox (9 хв.). У цій короткій документальній стрічці розповідається про скандали, пов'язані з компанією Petrobras і операцією Car Wash у Бразилії. Ці два скандали стосувалися хабарництва з боку компанії Petrobras, найбільшої державної нафтової компанії на континенті, та десятків будівельних компаній, включно з Odebrecht, найбільшою будівельною компанією в Латинській Америці. До них були причетні політики та високопосадовці державної влади Бразилії, включно з її трьома президентами.

» Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=uMXumMJZYYI.

Розростається скандал у Південній Африці, пов'язаний із «захопленням держави» (South Africa's 'state capture' scandal widens) (2017). Англomовна служба «Аль-Джазіри» (3 хв.). У відео показані народні протести в Південній Африці у зв'язку з великими корупційними скандалами в країні.

» Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=J2jRuvxNBn0.

Скандал з 1MDB: знайдено пояснення шахрайства в Малайзії (1MDB scandal: the Malaysian fraud explained) (2018). «Файненшл Таймс» (5 хв.) Стефанія Пальма, журналіст «Файненшл Таймс», пояснює сумнозвісну справу про Малайзійський державний інвестиційний фонд 1MDB. Ця справа вважається одним із наймасштабніших випадків фінансового шахрайства в історії – 4,5 млрд дол. США було незаконно привласнено внаслідок корупції й відмивання коштів.

» Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=2WV3slcWNxE.

Корупція в Америці є законною (Corruption is Legal in America) (2015). RepresentUS (6 min). Мансур Гідфар (Mansur Gidfar), директор з питань комунікації RepresentUS, розповідає про вплив корупції на процеси ухвалення рішень та формування політики урядами Сполучених Штатів Америки.

» Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=5tu32CCA_Ig.

> Інші матеріали:

KickBack: The Global Anti-Corruption Podcast (Глобальний антикорупційний подкаст «Відкат») У цьому подкасті регулярно розміщуються інтерв'ю з провідними експертами в сфері протидії корупції: науковцями, політиками, активістами, журналістами тощо. Подкаст ставить на меті активізацію серйозних дебатів і дискусій з низки різних поглядів із важливих питань у цій сфері. З урахуванням тривалості кожного епізоду (45 хвилин у середньому), викладач може використати цей матеріал як завдання для виконання перед початком занять.

Рекомендації з підготовки окремого курсу

У цьому модулі описується заняття загальною тривалістю в три години. Водночас теми, що містяться в ньому, можуть бути опрацьовані докладніше для створення окремого курсу. Обсяг і структура такого курсу будуть визначатися окремими потребами, пов'язаними з конкретним контекстом, разом з тим, тут подано пропозиції щодо його можливої структури.

Заняття	Тема	Стислий опис
1	Вступ до модуля	Ознайомлення з темами модуля і методологією оцінювання. Перевірте знання студентами конкретних термінів і термінології, як-от визначення і форми корупції, докладніше роз'ясніть і уточніть їх. Важливість порівняльної політичної науки, яка вивчає антикорупційні механізми.
2	Демократичні системи	Зробіть огляд характеристик демократичних систем; дайте опис їхніх варіацій і різниці між ними, які мають відношення до зв'язку між демократією й корупцією.
3	Авторитарні режими	Зробіть огляд характеристик авторитарних систем та взаємовідношення між авторитаризмом і корупцією. Дайте опис варіацій цих режимів і різниці між ними.
4	Порівняння політичних систем у контексті антикорупційних механізмів	Порівняйте демократичні, гібридні й авторитарні системи у контексті антикорупційних механізмів; оберіть конкретні критерії для порівняння і складіть таблицю разом зі студентами.
5	Синдроми корупції	Ознайомте студентів з описом «синдромів» корупції за Джонстоном і надайте приклади цих моделей.
6	«Захоплення держави»	Що таке «захоплення держави»? Чому ця форма корупції становить загрозу демократичним, гібридним і авторитарним системам? Як її можна пом'якшити?
7	Приклади країн і глибока демократизація	Подивіться один із відеоматеріалів на YouTube (див. «Додаткові навчально-методичні матеріали») та запитайте студентів про те, чи бачать вони якесь рішення з приборкання корупції в цих конкретних випадках, і в чому конкретно воно полягає. Включіть до справи обговорення «підходу на основі глибокої демократизації».

Заняття	Тема	Стислий опис
8	Антикорупційні стратегії	Студенти мають описати потенційні стратегії боротьби з корупцією в авторитарних, гібридних та демократичних державах. Які форми корупції можуть з'являтися і як їх можна послабити? Потрібно розглянути конкретні приклади країн.
9	Партійна політика і варіанти фінансування	Яку роль відіграють політичні партії в авторитарній системі? Як фінансуються політичні партії в демократичних державах? Студенти можуть спробувати дати відповіді на ці запитання в групах та представити результати в аудиторії. Альтернативний варіант – виконання Вправи № 3 «Заснування антикорупційної партії»
10	Підбиття підсумків та критичні міркування	Студенти мають оцінити антикорупційні механізми різних політичних систем. Вони мають також розглянути потенційну вигоду від корупції в таких системах. Вони можуть написати короткий есей або представити свої погляди в аудиторії.

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Vienna International Centre, P.O. Box 1400, 500 Vienna, Austria
Tel.: (0-26060 (1-43+, Fax: (5866-26060 (1-43+, www.unodc.org